

אחדות

XXXI. ÉVFOLYAM, 135. SZÁM • 2020. OKTÓBER • 500 Ft
5781. CHESVÁN • ב"ה • חשון תשפ"א

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

JUDAPEST ANNO: az első budapesti zsidó gimnázium

Roman Polanski: Dreyfus
Lehet-e hős egy antiszemita?

Zsidó oktatástól
a közösségépítésig

**GOT FÜN AVRÓHÓM, AVAGY
MIT CSINÁL, AKI CHIPEROL?**

Interjú OBERLANDER BÁRUCH rabbival a Jiddis–magyar szavak gyűjteményéről

KEDVES OLVASÓ!

Az őszi ünnepek után következő hónap chesván, más néven márchesván. Az a hónap, amelynek nincs különleges ünnepe vagy különleges szokása. A hétköznapi hónapja, amikor a spirituális üzemanyagot, amivel Ros hájáná, Jom kipur, Szukkot és Szimchát Torá ünnepén feltöltekeztünk, életünk motorjába zúdítjuk, és beledolgozzuk a mindennapokba. Az a hónap, amikor visszatérünk a dolgozó hétköznapiakba és az ünnepek nyüzsgése után élvezhetjük a napok egymás utáni pergésének monotonitását.

Mert a rutin is ad élvezetet. A zsidó mindennapokban megtapasztalhatjuk, hogy az egymás után ismétlődő dolgok ritmusa, az imák, az áldások, a mi-cvák adta állandó körforgás mennyi nyugalmas áraszt magából. Az őszi nagyünnepek felfokozott hangulata után márchesván a maga nyugalmas hétköznapijaival olyan ellenpólust képez, amire nem lehet nem odafigyelni.

Vajon chesván (vagy ahogy a Talmudban nevezik, márchesván) hónap a szürke hétköznapijaival keserű volna? Hiszen az egyik – talán legismertebb – magyarázat szerint a nevében a „már” szócska keserűséget jelent. Nekem azonban közelebb áll a lelkemhez egy másik magyarázat. Eszerint a „már” szó vízcseppet jelent. Ez utalhat arra, hogy ebben a hónapban kezdődött az özönvíz, hogy aztán egy évvel később, ugyancsak márchesvánban érjen véget. És utalhat arra, hogy ebben a hónapban kezdünk esőért imádkozni – mégpedig úgy időzítve, hogy a valaha volt zarándokok, akik messze földről érkeztek Jeruzsálembe, már mindenképp otthon legyenek, biztonságban, nehogy imáink hatására útközben eső érje őket.

A vízcsepp talán a legegyszerűbb dolog a földön, mégis annyira különleges. A maga észrevétlen állhatatosságával kivájja a sziklát és éltet mindannyiunkat. Egy csepp víz olyan, mint egy hétköznapi. Akármilyen apró, akármennyire pont ugyanolyan, mint a világ összes többi vízcseppje, mégis az életet hordozza, és olyan változást tud elérni, mint semmi más.

Örömteli hétköznapiakat kívánok!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a

www.zsido.com/egység

oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja

a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

Az Abonyi utcai Gimnázium

*Forrás: Kiscelli Múzeum Fotótár,
Lajta Béla Virtuális Archívum*

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Tuna Judit

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

ÉS MESÉLD EL FIADNAK...

„A szülők kötelessége,
hogy gyermekeiket Tórára
tanítsák, illetve biztosítsák,
hogy megfelelő oktatásban
részesüljenek már
születésüktől kezdve.”

GOT FÜN AVRÓHÓM, AVAGY
MIT CSINÁL, AKI CHIPEROL?
„A gyűjtemény egyben kiváló antropológiai munka is, a holokauszt-
lékirodalom részének tekinthető, mert
megörökíti a mártírok beszélt nyelvét
és szokásait.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
A hétköznapiok vízcseppjei
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A tanulás nem lehet teljes,
ha kizárjuk magunkat
a közösségből

HOHMECOLÓ

- 61 És meséld el fiadnak...
A zsidó oktatás rendszere
Chana Deutsch írása
- 101 Hibrid jövő: offline térből az
online térbe költözik a ZsTSz
Cseh Viktor írása
- 121 Út a zsidó oktatástól
a közösségépítésig
Kovács Jichákkal
és Myers Civiával
beszélgettünk
Megyeri A. Jonatán írása

JIDDISKÁJT

- 141 *Got fün Avróhóm, avagy
mit csinál, aki chiperol?*
Megjelent a jiddis-magyar
szavak gyűjteménye
Interjú Oberlander Báruch rabbi
al
- 181 Szukkot hangulatok

ÚJ HITTANKÖNYVVEL
NYITJA AZ ÉVET AZ EMIH
„Már az előkészületek alatt érez-
hető volt, hogy ebből a munkafü-
zetből a tanári segédlettel együtt
öröm lesz dolgozni, sokban
megkönnyíti a munkánkat.”

JUDAPEST ANNO

- 201 Az első hazai
zsidó gimnázium születése
Cseh Viktor írása

KILE

- 241 Új hittankönyvvel nyitja
az évet az EMIH
Interjú Szilánk Zsuzsával
- 261 Milliókhöz jutott el
a karliner rebbe üzenete
- 271 Botlató emlékeztet
a debreceni haszid
zsinagóga alapítóra
- 281 Lehet-e hős egy antiszemita?
Roman Polanski Dreyfus-filmjéről
Hajdú Tímea írásai

MISPÓHE

- 301 „Az igaz ember pálmaként
virul”: a sokoldalú
datolyapálma

ÉCESZGÉBER

- 331 A Jobbik csak akkor lehet
hiteles, ha felosztatja magát
Szalai Kálmán írása
- 341 Hogyan fagyott meg Hilél
azért, hogy tanulhasson?
Dénes Anna meséje

A LUBAVICSI REBBE SÍRJÁHOZ LÁTOGATOTT IVANKA TRUMP

Az amerikai elnök lányát csütörtökön látták Menachem Mendel Schneerson Rebbe sírjánál.

Okostelefonnal készült felvételt tettek közzé nemrég a közösségi médiában Ivanka Trumpról, akit maszkot viselve láttak kedd este távozni a lubavicsi Rebbe sírjától.

A legendás Menachem Mendel Schneerson Rebbe 1994-ben hunyt el. A New York-i Queens negyedben nyugszik, sírja a helyi temetőben található.

A Yeshiva World News szerint Ivanka azért érkezett a helyszínre, hogy a közelgő amerikai elnökválasztás előtt édesapja sikeréért imádkozzon. Ahogy a The Times of Israel felidézi: a politikus lánya és férje, Jared Kushner 2016-ban is ellátogatott a sírhoz, hogy Donald Trump megválasztásáért imádkozzanak. Mint ismert, Ivanka és Kushner mindketten ortodox zsidók, és rendszeres látogatói a lubavicsi zsinagógának Washingtonban.

JERUZSÁLEM ALPOLGÁRMESTERE: EGYÜTT SZUPERHATALMAT HOZNAK LÉTRE A ZSIDÓK ÉS ARABOK

Fleur Hassan-Nahoum, jeruzsálem likudos alpolgármestere Dubajba látogatott, ahol Izrael és az Emírségek között, egy nőkről szóló kereskedelmi és gazdasági tanácskozás (Gulf-Israel Women's Forum) zajlott október elején. Jeruzsálem alpolgármestere szerint a „nők természetes béketermelők”: „A béke prosperitást fog eredményezni és a régiót szuperhatalommá fogja formálni. Ezzel több munkát és lehetőséget teremt a kelet-jeruzsálemi palesztinoknak is” – véleményezte a politikus, aki szerint ezzel arra is esély mutatkozik, hogy együtt felépítsék a világ legdinamikusabb és legerőteljesebb térségét, ami a gazdaságot illeti. Továbbá arról is beszélt, hogy Jeruzsálemet egy „háttérodának” képzele az együttműködésben: „Kelet-Jeruzsálem egy természetes híd lehet mindehhez a közös nyelv és a közös kultúra révén”.

RENDRHAGYÓ NYÍLT NAP A MAIMONIDÉSZ GIMNÁZIUMBAN

Idén, a koronavírus-járvány miatt, online térben rendezte meg a nyílt napot a Maimonidész Gimnázium vezetősege, illetve tanárai. Szilánk Zsuzsa, az iskola operatív vezetője elmondta, három óra menetébe csatlakozhattak be az érdeklődők: egy történelem, egy angol és egy zsidó történelem órába. Több százan követték virtuálisan az eseményt, mely az iskola Facebook-oldalán bármikor visszanezézhető. „Amenyiben valaki a Maimonidészben szeretné folytatni tanulmányait, a központi felvételi eljárásban a gimnáziumot kell megjelölni, emellett ki kell tölteni egy jelentkezési lapot, melyet a zsidogimnazium.hu oldalon a „Jelentkezés” fül alatt talál az érdeklődő” – tette hozzá Szilánk Zsuzsa.

ÖRÖKRE LETILTOTTA A YOUTUBE AZ ANTISZEMITA ISZLÁM NEMZET VIDEÓIT

Az amerikai online platform közleménye szerint szigorú irányelveik tiltják a gyűlöletbeszédet, így minden olyan csatornát megszüntetnek, amely ismételt, vagy súlyosan megsérti ezt az alapvetést – ahogyan a Nation of Islam (Iszlám Nemzet), antiszemita muszlim szervezet csatornájával is tették. Az antiszemita egyesület vezetője az a Louis Farrakhan, aki a zsidókat rendszeresen sátánnak nevezi, illetve azt hirdeti, hogy Hitlert nemzetközi zsidó bankárok finanszírozták: „A kis zsidókat szappanná változtatták, míg a nagy zsidók azzal mosakodtak”. Több zsidó szervezet is pozitívan reagált a hírre, mely szerint a YouTube többet nem kíván részese lenni ezeknek a gyűlöletbeszédnek.

A tanulás nem lehet teljes, ha kizárjuk magunkat a közösségből

Az, hogy a Lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson az oktatás fontosságát mindennél többre tartotta, közismert tény. Nem véletlen, hogy születésnapja az Oktatás és a tudás megosztásának napja az Egyesült Államokban. Ezúttal olyan leveleiből idézünk, amelyekben különböző aspektusait világítja meg a tanulás mibenlétének.

TÖBB, MINT A TUDÁS FELHALMOZÁSA

5739. tévét 15. [1979. január 14.]; Brooklyn, N.Y.

... Az oktatást – az általános, világi nézőpont szerint – gyakran a hivatalos tudás elsajátítása folyamatának tekintik, melyre az általános- és középiskolai évek során, illetve a felsőoktatásban, gyermek- és fiatalkorban kerül sor. Ezt követően „képzettnek” minősítjük az illetőt, hiszen befejezte a tanulást.

Természetesen ez nem áll összhangban a Tóra oktatással kapcsolatos felfogásával, melyet héberül *chinuch*nak nevezünk. A Tóra „életünk és napjaink hossza”. Ahogy maga az élet is állandó, megszakítás nélküli folyamat, a születésünk pillanatától kezdve az utolsó leheletünkig, úgy a tóranulás is élethossziglan tartó, megszakítás nélküli egység. Előfordulhat, hogy az életkor és az aktuális tevékenységek függvényében megváltozik a tanulás üteme és intenzitása, vagy máshová kerül a hangsúly a rendkívül szerteágazó tananyagban, de egy zsidó életében soha sem érkezik el az a pillanat, amikor kijelenthetné, hogy befejezte a tanulást.

Ehhez hasonlóan a tóranulás több, mint a tudás felhalmozásának folyamata. A Tóra az életünk, s megköveteli, hogy mindennapjainkban folyamatosan erősítsük és fejlesszük a tanulmányozását, melyből az életerőnk származik. Továbbá, mivel bölcseink megfogalmazása szerint „azért születtem, hogy a Teremtőmet szolgáljam”, egy zsidó élete minden egyes pillanatát e célnak kell szentelnie, s istenszolgálatának napról napra egyre javulnia kell. Ebbe természetesen beletartozik a felebaráti szeretet tórai parancsa is, ami azt is jelenti, hogy a saját tóranulásunk fejlődésével együtt meg kell tennünk mindent azért, hogy más zsidók is részesüljenek belőle. A tanulás nem lehet teljes, ha kizárjuk magunkat a közösségből.

AZ ESZKÖZÖK ÉS A MÓDSZEREK VÁLTOZNAK

5724. chesván 18. [1963. november 5.]; Brooklyn, N.Y.

[...] Önnek természetesen igaza van, amikor azt írja, hogy az oktatás célja nem pusztán a tudás növelése, hanem a zsidó életmód elsajátítása és gyakorlása is. Ez különösen így van napjainkban, amikor a negatív környezeti hatások miatt még inkább kívánatos minél több istenfélelmet plántálni a gyermekekbe. Valójában ez a Tóra és a parancsolatok célja is, ahogy ez a forrásainkban is áll.

A zsidó oktatás céljával kapcsolatban nem merülhetnek fel nézetkülönbségek. Legfeljebb abban lehet eltérés, hogy milyen eszközöket és módszereket alkalmazunk e cél elérése érdekében. Az eszközök és módszerek nemzedékről nemzedékre, városról városra és akár osztályteremről osztályteremre eltérőek lehetnek. Fontos emlékeznünk arra, hogy bár a szülők nem minden esetben érzik át, hogy mennyire fontos gyermekük számára a hiteles zsidó oktatás, mégis elengedhetetlen, hogy az áldott emléké bölcseink által előírt utat kövessük. Ezért olyan fontos kihangsúlyozni a zsidó oktatás kedvező mellékhatásait, mert ezáltal végül megértik a dolog lényegét is.

OKTATÁS MINDEN ÉLETKORBAN

5734. svát 12. [1974. február 4.]; Brooklyn, N.Y.

Apósom gyakran kihangsúlyozta, hogy a zsidó oktatás biztosítása nemcsak a gyermekek számára fontos, hanem azoknak is, akik a Tóra és a parancsolatok ismeretének tekintetében számítanak „gyermekeknek”. Más szóval, az oktatást minden egyes zsidó számára, életkortól függetlenül elérhetővé kell tenni, hogy közelebb kerülhessenek mennyei Atyjukhoz. Kiemelném a „közelebb” szót, mert valójában minden zsidó közel áll az Örökkévalóhoz, a bennük lakozó isteni lélek által, mely az Isten egy darabja, ahogy azt az Álder Rebbe elmagyarázta. És bár különböző külső körülmények hatására előfordulhat, hogy a lélek „alszik” vagy mozdulatlan, az Írásban az áll: „Bár alszom, a szívem ébren van”.

M. Schneerson

És meséld el fiadnak...

A ZSIDÓ OKTATÁS RENDSZERE

Vösinántám lövánhé – és meséld el fiadnak. Ebből a gyakran idézett tórai felszólításból tudjuk, hogy az apák számára micva, hogy gyermekeiket tórára tanítsák. A zsidóságot a könyv népének is nevezik, és a Talmud olyan nagy jelentőséget tulajdonít a tanuló kisgyermeknek (tinokot sel bét rábán), hogy azt mondja, a világ az ő tóratanulásuk érdemében áll, és még ha a Szentélyt kellene is újjáépíteni, az ő tanulmányaikat akkor sem lenne szabad félbeszakítani. Cikkünkben a chinuch, vagyis oktatás micváját és annak gyakorlati megvalósításait tekintjük át. CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

A gyerekeknek (a zsidó jog szerint a 13 évnél fiatalabb fiúkat és a 12 évnél fiatalabb lányokat értjük ide) nem kötelező betartaniuk a micvákat, ám a szülők számára parancsolat gyermekeik oktatása, a chinuch, melynek keretében a szülők a parancsolatok betartására és a Tóra által tiltott cselekedetektől való tartózkodásra oktatják gyermekeiket. Az oktatás minden egyes micva esetében akkor kezdődik, amikor a gyermek, ha meg nem is érti, hogy mit miért teszünk, de már képes azt betartani. Hároméves kortól például általában már el tudnak mondani rövid áldásokat, a kisfiúk képesek a cicesz és a kipa viselésére, a kislányok pedig – természetesen édesanyjuk segítségével – gyertyát tudnak gyújtani. Ezután egyszerű tórai mondatokra tanítják őket, és 6-7, más esetekben 9 éves kor körül jön el a *gil chinuch*, az oktatás életkora, amikor a gyermek már tökéletesen megérti a tórai törvényeket, nemcsak utánozza szüleit.

A szülők kötelessége, hogy gyermekeiket Tórára tanítsák, illetve biztosítsák, hogy megfelelő oktatásban részesüljenek már születésüktől

kezdve. Minden gyermeket a saját szintjén, értelmének és lehetőségeinek megfelelően kell tanítani. Ez az elv a *chánoch lánáár ál pi dárko* – oktasd a gyermeket a saját igényeinek megfelelően.

Jochánán ben Zákáj rabbi, az egyik legnagyobb misnai bölcs egyszer azt mondta Jehosúa ben Chánánjá rabbiról: „boldog az, aki világra hozta” (*Pirkéj Ávot* 2:9.). Bölcsünk felteszik a kérdést: „Mivel érdemelte ki a rabbi anyja ezt a dicséretet? Azzal, hogy csecsemő korában soha nem vitte el a bölcsőjét a tanházból”.

KEZDETEK

Hogy az oktatás mennyire ősi zsidó érték, abból is látható, hogy ősapánk és népünk nagyjai, például Ávrám és Mózes mind tanítók is voltak, akik az Örökkévaló nevét hirdették. A zsidóságot a kezdetektől fogva nagyon sokáig az is megkülönböztette más népektől, hogy vallási kötelezettséggé tette a gyerekek oktatását. A világ első,

szervezett és kötelező közoktatási rendszerét a zsidók alkották meg a Szentély pusztulását (i. sz. 70.) megelőző évszázadban.

Ezt olvashatjuk a Misna *Pirkéj Ávot* című szakaszában (5:22.):

Ugyancsak ő (Ben Hé Hé, mások szerint Jehudá ben Témá) mondotta: „Ötéves korban kezd a gyerek tanulni a Bibliát. Tízéves korban a Misnát. Tizenhárom évesen köteles a parancsolatokat betartani (bár micvá). Tizenöt évesen a Talmudban búvárkodik.

A Talmud (*Bává Bátrá* 21a.) elmondja, hogy korábban csak az tanulhatott, akinek az apja gondoskodott a taníttatásáról. Ezután Jeruzsálemben iskolát alapítottak, és oda jártak azok, akiknek volt apja, de nem tudta őket tanítani, majd pedig minden egyes régió egy-egy városában alapítottak ilyen intézményeket. Ide 16-17 éves fiatalok jártak, de ők gyakran fellázadtak a tanáraik ellen, és elmentek. Ekkor

jött Jehosua ben Gamla, a II. Szentély korának egyik legutolsó kohén gádolja (főpapja), aki i. sz. 65-ben elrendelte, hogy minden egyes megye minden egyes városában legyenek tanárok, és hozzájuk vigyenek tanulni minden 6-7 éves gyermeket. Az iskolák létrehozása, illetve fenntartása a közösségek feladata volt. A bölcsek megalkották a tananyagot is (a Tóra és más bibliai könyvek mellett), nehogy elfelejtődjön a Tóra Izrael népe között. Ennek köszönhetően a zsidók közt kiemelkedően magas volt az olvasni tudók száma. Az olvasás mellett a szövegeket memorizálni is kellett. A rabbik azt tanácsolták, hogy a gyerekeket a jobb eredmény elérése reményében ne verjék bottal, valamint azt is, hogy az idősebb tanulók segítsék a fiatalabbakat.

A REBBE

A Lubavicsi Rebbe számára az oktatás mindig is elsődleges fontosságú volt. Számtalan alkalommal hangsúlyozta az oktatás kiemelkedő jelentőségét, és egész életművével ezen elv mellett tett hitet. Természetesen a Rebbe által gyakran emlegetett tíz kezdő micva között is szerepel, hogy minden zsidó gyermeknek zsidó oktatást kell kapnia, hogy megismerhesse zsidó gyökereit, felépíthesse zsidó identitását és elköteleződhessen a zsidó értékek és saját zsidó jövője mellett. Az oktatás a Rebbe számára nemcsak képességek, vagy tudás elsajátítását, hanem az élet megértését is jelentette, mely által megszentelhetjük Isten nevét, és magasabb szintre emelhetjük a világot. A Rebbe az oktatásnak, a tudás minél szélesebb körben való elterjesztésének szentelte életét, ezért elkötelezetten fejlesztette a zsidó oktatás rendszerét, kulturális, oktatási és szocializálódásra alkalmas központokat alapítva szerte a világon. Ezek a mai napig szaporodó Chábád-központok, melyek egyik célkitűzése a zsidóságról szóló ismeretek széles körű terjesztése. A Rebbe számára a zsidók oktatása mellett a nem-zsidók oktatása is nagyon fontos volt. Születésnapját e

OKTATÁS JEMENBEN

Érdekes, hogy Jemenben (és napjainkban az izraeli jemeni közösségekben) már nagyon korán megtanulják az egész Tórát a megfelelő dallamjegyekkel együtt, fejből. Ezért akit felhívnak a Tórához, az maga olvassa a szöveget, nem úgy, mint más közösségekben, ahol a tóraolvasás külön tudomány és felkészülést igényel. Aki csak tehet, különösen a nagyobb közösségekben, tanítóhoz, melámedhez küldte a fiait már hároméves kortól. A tanító gyakran egyéb pénzkereső tevékenysége mellett oktatta a fiatalokat. Sokszor egyetlen könyvet ültek körül, ezért fejjel lefelé vagy oldalról éppolyan könnyedén megtanultak olvasni, mint egyenesen.

törekvéseinek elismeréseképpen az „Oktatás és a tudás megosztásának napjának” nevezi ki az amerikai elnök minden évben.

FIÚK OKTATÁSA

A hagyományos zsidó iskolarendszer nem koedukált, és elsősorban a fiúkra koncentrált. A lányok oktatása csak jóval később, az elmúlt évszázadokban kezdődött meg.

Az elmúlt évszázadokban kialakult rendszer ma már csak bizonyos közösségekben működik az alább vázolt formában. Míg a jesiva intézménye mindenféle irányzatban élő hagyomány, addig a hároméves

korban megkezdett *chédert* mára sok helyen az óvoda váltotta fel. Hagományosan tehát hároméves korban vitték először a kisgyermeket a chéderbe. Hogy megismertessék velük a tanulás édességét, ez alkalmából mézet nyalogathattak le a betűkről a kisfiúk. A chéderben írni-olvasni tanulnak, megismerkednek az alapvető tórai történetekkel, és rengeteg szöveget memorizálnak. A Tóra könyveinek megtanulása után a Misna következik, és más szövegek is. A tanulás alapvető módszere a *simun*, vagyis a gyakorló ismétlés – a szövegeket számtalanszor egymás után ismétlik mondatról mondatra a

■ Kisfiúk egy munkácsi chéderben 1938-ban

hagyományos dallamokon, amíg végül az egészet memorizálják. A gyerekeket a *melámed*, a tanító oktatja.

A chéder vagy az óvoda után sok vallásos közösségben Talmud-Tórában tanulnak tovább a gyerekek, ahol kizárólag, vagy túlnyomó részben vallási tanulmányokat folytatnak. Az utóbbi évtizedekben az izraeli állami-vallásos iskolarendszerben is megjelentek a Talmud-Tórák, ám ezekben az intézményekben valamennyi világi oktatásnak is helyet szorítanak. (Ez nem keverendő össze az Izraelben is népszerű, az elmúlt másfél évszázadban létrejött és teret hódító délutáni Talmud-Tórával, ahol az iskolai vallási tanulmányokat továbbiakkal egészítik ki. A Talmud-Tóra, vagy „vasárnapi iskola” Izraelen kívül is ismert oktatási forma, és sokszor ez az egyetlen hely, ahol a zsidó gyerekek vallási tudást szerezhetnek.)

A nagyobbak és a felnőttek a bét midrásban (tanház) tanultak a misnai és a talmudi időkben. A tórai történeteket magyarázó-kiegészítő midrásban már olyan régi bét midrásról is hallunk, melyet Noách (Noé) fia, Sém alapított, akinek a midrás rendkívül hosszú életet tulajdonít. A jesivákban a törvényeket megvitatva-magyarázva jött létre maga a Talmud is, elsősorban a babilóniai Szúra és Pumbedita jesivában, illetve Izrael északi területén.

A jesivák intézménye a mai napig töretlen népszerűségnek örvend. Az elmúlt évszázadok nagynevű jesivái egyben tanulási módszertant is képviseltek, és ezek az elvek a mai napig fennmaradtak. A tanrendet napjainkban elsősorban az határozza meg, hogy milyen irányzatot követ az adott intézmény, tanítanak-e világi tárgyakat is, vagy csak vallásiakat, illetve a nap jelentős részét kitöltő talmudtanulás mellett milyen más szövegeket tanulmányoznak. A jesivákban a rabbik által adott *siurok* (előadások) és a *széder* (tanulás) változtatják egymást. Ezen intézmény sajátos, és rendkívül hatékony tanulási módszere a *chávrutá*, vagyis a páros tanulás. A *bócherek*, a jesivában tanuló fiatal emberek tanulópárban veszik át az adott anyagot, éjszakába nyúlóan megvitatva, értelmezve, újragondolva a Misna és a Talmud szövegét, valamint a hozzájuk tartozó magyarázatokat.

Házasemberek számára a kolel nyújt további tanulási lehetőséget, ahol elsősorban szintén a Talmudot tanulmányozzák. Az ultraortodox világban sok helyen látjuk, hogy a férfiak házasságkötésük után még sokáig nem dolgoznak, hanem a kolelban tanulnak, minimális ösztöndíj mellett. Még azok is, akik nem úzik hivatásszerűen a tanulást, gyakran csatlakoznak egy-egy tanuló körhöz, és a jesivabeli siurokhoz,

vagy chávrutákhoz hasonló módszerrel tanulmányoznak egy-egy könyvet vagy témakört.

IDŐBEOSZTÁS

A jesivák szemesztereit *zmánnak*, vagyis időnek nevezik. A tanítás elul hónap elsején kezdődik, és tiszre hónap tizedikéig, vagyis Jom kipur napjáig tart. Ezt követi az év első *bén házmánim* időszaka, mely a sok vidámsággal járó sátoros ünnep, Szukkot végéig tart. Szukkot után kezdődik a niszán hónap elejéig tartó, négy vagy – szökőévben – öt hónapot felölelő téli tanítási időszak, melyet a peszáchi béjn házmánim szünet követ, és a kovásztalan kenyér ünnepe után újabb három hónap tanulás következik, mely Tisá beáv gyásznapijával ér véget. Ez a „szünidő” csupán az utolsó néhány száz év fejlődésének eredménye: ahogy egyre nagyobb igény mutatkozott a körülvevő társadalmakban olyan, korábban ismeretlen fogalmakra, mint feltöltődés, pihenődő, úgy alakult ki a zsidókban is a vágy ugyanezre. A mai időbeosztás valamikor a XVI-XVII. század során alakult ki, a ránk maradt írásos emlékek tanúsága szerint. Ezeket az időszakokat napjainkban sokan családjuk meglátogatására, Izrael felfedezésére, családi kirándulásokra, természetjárásra használják fel.

Sokan azonban attól tartanak, hogy a bócherek, a jesivában tanuló ifjak túlságosan gyorsan elszoknak a tanulástól, és elfelejtik mindazt, ami korábban a fejükbe ment. Különösen hászid körökben népszerűek az ún. béjn házmánim jesivák, melyek éppen ezekben az időszakokban kínálnak keretet és oktatási programot az érdeklődők számára. Ezekben akár olyan traktátusokat is tanulmányozhatnak a Talmudból, melyek nincsenek benne az általánosan használt tanrendben, vagy kiköltözhetnek a természetbe, hogy a megszokottnál kissé lazább körülmények között tanulhassanak. Az áldott emlékével lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi szintén azt a megoldást támogatta, hogy hozzanak létre nyári

jesivákat, illetve *bén házmánim* jesivákat, és ezek a mai napig nagy népszerűségnek örvendenek, mert hozzásegítik a tanulókat, hogy a szigorú és kötött napirend (*széder*) keretein kívül is tanulással tudják eltölteni napjaikat.

LÁNYOK OKTATÁSA

A felütésben is idézett tórai parancs szigorúan véve csak a fiúk oktatására vonatkozik. A korábbi évszázadokban a lányok elsősorban a saját otthonaikban sajátították el a háztartás működtetéséhez, szombattartáshoz stb. szükséges vallási ismereteket, az európai askenázok körében csupán jiddis fordításban ismerték a tórai történeteket, egyes midrásokat vagy morális tartalommal bíró egyéb történeteket.

Bár időről időre hallhatunk olyan zsidó nőkről, akik komoly tudásra és ennek nyomán nagy megbecsülésre tettek szert, a lányok intézményesített oktatásáról csak az elmúlt száz évben beszélhetünk. A lányok vallási oktatására való igény csak a XIX. században merült fel gazdasági és társadalmi szükségszerűségként, és csak a XX. század első negyedében materializálódott először a máig aktív Bét Jáákov mozgalom formájában. Ennek megalapítója a lengyelországi születésű, híres rabbik családjából származó belzi

hászid nő, Sara Schenirer volt, aki forradalmasította a vallásos nők helyzetét. Gyerekként, ahogyan kortársai közül sokan, egyszerű lengyel elemi iskolába járt, és irigyelte bátyjait, amiért azoknak lehetősége volt tóratanulásra. Apja, aki felismerte lányában a lehetőségeket és elfogadta a Tóra iránti lelkesedését, jiddis szövegekkel biztosította számára a tanulást. Később Bécsben ismerkedett meg a Sámson Rafael Hirsch rabbi fémjelezte neoortodoxiával, és többek közt azokkal a gondolatokkal, melyek a zsidó nők történelemben betöltött szerepéről szólnak. Miután 1917-ben visszatért Krakkóba, a harmincas éveinek közepén járó varrónő elhatározta, hogy tanulási lehetőséget teremt a közösség nőtagjainak. Ezután alapította meg a belzi rebbe, majd a Cháféc Chájim (Jiszráél Méir Kagan rabbi) áldásával kislányok számára az első óvodáját, és hozta létre a vallásos zsidó lányok első iskolarendszerét, melyet évekig ő működtetett. Neve a mai napig egyet jelent a mára kiterjedt és az egész világot behálózó Bét Jáákov mozgalommal.

A Bét Jáákov név a zsidó nőkre utal, mivel őket a hagyomány Jákob házának hívja. Elkötelezett tanárainak, valamint a zsidóság különféle szektoraiából érkező morális és anyagi segítségnek köszönhetően a

mozgalom rendkívül gyorsan elterjedt. A második világháború előestéjén mintegy 250 iskola tartozott a hálózathoz, összesen több mint 40 ezer diákkal. Az intézményrendszerbe tartozott egész napos, világi és vallási oktatást is nyújtó zsidó iskola, kiegészítő tanulmányokat adó délutáni, vagy hétvégi iskola, tanítóképző, női szeminárium, tankönyvkiadó, újság, nyári táborok, két ifjúsági szervezet, valamint nemzetközi zsidó női konferenciák. A tananyag része volt a Tánách és hagyományos kommentárjai, zsidó filozófia, erkölcsi irodalom, nőkre vonatkozó parancsolatok, de szinte szó sem esett a Misnáról vagy a Talmudról. A világi tárgyakat is zsidó szemzőgből oktatták a legmodernebb pedagógiai módszerek figyelembe vételével. A tanítás nyelve Kelet-Európában a jiddis volt, az államalapítás előtti Palesztinában pedig a héber. Amerikába átkerülve a Bét Jáákov mozgalom tovább növekedett, és hamarosan ott is a hagyományos ortodox zsidó lányoktatás védőbástyái lettek egyre szaporodó intézményei, melyek a mai napig nagy népszerűségnek örvendenek. A mozgalom iskolái Izraelben is sokakat vonzanak. Ezen iskolák jelentős részében nem lehet érettségit szerezni, és a lányokat elsősorban a zsidó nők hagyományos szerepeire készítik fel.

A Bét Jáákov mellett érdemes a lányiskoláknak még két típusát megemlíteni. Az egyik az izraeli nemzeti-vallásos irányzat körében népszerű *ulpená*, a vallásos lánygimnázium (többnyire hatosztályos), ahol világi és vallási tárgyakat egyaránt oktatnak, és a diákok érettségit szereznek. Ezen intézményekben behatóan tanulmányozzák a Misnát és egyes intézményekben a talmudtanulásba is belekóstolnak. A másik pedig a *midrásá*, vagy szeminárium, ahol a fiatal nők elmélyíthetik a zsidóságról való tudásukat. E két intézménynek, irányzattól függően, számtalan változata létezik, és az oktatott anyag is attól függ, hogy melyik vallási csoporthoz tartozik az adott iskola.

■ Az eredeti Bét Jáákov iskola második végzős évfolyama, Lodz, 1934

Hibrid jövő: offline térből az online térbe költözik a ZsTSz

A hazai informális – tehát nem az iskolához kötött, az ott megszokott – zsidó oktatásból a legnagyobb szeletet minden bizonnyal a Zsidó Tudományok Szabadegyeteme, vagy ahogy a rövid formája után a legtöbben emlegetik, a ZsTSz foglalja el. Cikkünkben a ZsTSz történetét, fejlődését és a koronavírus-világjárvány okozta átalakulását ismerhejük meg. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

VISSZATEKINTÉS A TÖBB MINT KÉT ÉVTIZEDRE

Ha a Szabadegyetem történetét szeretnénk felidézni, akkor az 1998 nyarán megrendezett „JesiVAkáció”-val kell kezdenünk, melyet Oberlander Báruch rabbi szervezett meg a nyári szünetüket töltő zsidó fiatalok számára a budai Tamási Áron utcai Gán Menáchem épületében. Itt mutatkozott be először mint előadó Köves Slomó rabbi, akkor még mint fiatal bóher, és itt adta első óráit Nógrádi Bálint Mendel rabbinövendék is.

ZsTSz – JesiVAkáció 2002

Hogy miért volt a programra szükség? A magyar zsidók túlnyomó része egy-két nemzedék óta, elszakadt a hagyomány láncolatától. Azonban a rendszerváltás óta hazánkban is egyre nagyobb teret kapott a személyes identitás kibontása, ezáltal sokszor a zsidó gyökerek felfedezése, ez pedig megnövelte az igényt olyan átfogó tanfolyamokra, szemináriumokra is, amelyek a zsidó gondolkodást eredeti, autentikus formájában ismertetik meg a hallgatókkal.

Oberlander rabbi, felismerve az igényeket és felbuzdulva a „JesiVAkáció” sikerén, 2003-ban megalapította a Zsidó Tudományok Szabadegyetemét, hogy a program magas színvonalú keretek között nyújtson lehetőséget a zsidó ismeretek tanulmányozására azok számára, akinek korábban nem adódott meg, hogy a Tórában, Talmudban,

Zóhárbán, a zsidó filozófiában és vallási törvényekben elmélyedhessenek. A kezdő tanári gárda Oberlander rabbi mellett két korábbi tanítványából, Köves Slomóból és Nógrádi Bálintból, illetve Hurwitz Solom rabbiból állt.

A ZsTSz-nek, ahogy a nevéből gondolhatnánk, sohasem a „diplomaosztás” volt a fő célja, sokkal inkább egy olyan információs tér kialakítása, ahol a tanulási módszer lényege a téma vitával és közös beszélgetéssel történő megértése, elemzése, vagyis a tradicionális, évezredes zsidó módszerrel visszavezetése.

Habár diplomát nem kaptak a résztvevők, oklevelet minden kurzus után hazavihettek, mely máig sokaknak díszel a könyvespolcán. Az oklevél pedig büszkeségre adott okot, hiszen a képzés egyetemi szintűnek felel meg, erre mindig is figyeltek az előadók. A kéthetes nyári szemeszter hamarosan őszi és tavaszi „félévvel” egészült ki, a „ZsTSz napok” kedd és csütörtök kora esték lettek. A Szabadegyetem indításával egyidejűleg tankönyvsorozat is indult, *A Zsidó Tudományok – Fejezetek a klasszikus forrásokból* címmel, mely máig 9 vaskos kemény táblás kötetet jelentetett meg – ezek a ZsTSz honlapján online formában is forgathatók.

AZ ONLINE TÉR MEGHÓDÍTÁSA

2020 kora tavaszán Magyarországon is megjelent a koronavírus, a megszokott hétköznapi életünk teljesen felbolydult: a sokak életében heti szintű programot jelentő ZsTSz előadásokat is be kellett szüntetni.

A helyzetre minél hamarabb megpróbáltunk valamiféle megoldást találni, minek eredménye a Virtuális Bét Midrás megalkotása lett. A zido.com Facebook-oldalán életre hívott tanház március 22-én (hat nappal korábban, mint ahogy a kijárási korlátozások életbe léptek volna hazánkban), vasárnap este kezdte meg működését Oberlander rabbi „Rabbinikus döntések a koronavírus-járvány idején” című előadás-sorozatával.

A „hétköznapi” ZsTSz-nél talán még nehezebb döntés volt a nyári szemesztert online-osítani, hiszen a hallgatók

közül sokaknak a Szabadegyetem nyári szemináriuma jelenti az első lépést a zsidóságuk felé, illetve a visszatérést a családi hagyományokhoz: számukra még többet jelenthetett volna egy-egy személyes találkozás és az „órák” közötti kötetlen beszélgetések az előadókkal. Igyekeztek ezt az otthonos teret a körülményekhez képest pótolni – mivel a nyári kurzus egy „zárt” csoportban folyt, egyfajta kohézió és barátságosabb légkör tudott kialakulni, a rabbik és tanítók szívesen válaszoltak az egyedi kérdésekre.

A Virtuális Bét Midrás több mint fél éve működik rendületlenül – sábesz és ünnepnapok kivételével naponta két előadással jelentkezik. Elindulása óta több mint 300 előadás videója került archiválásra a zsidó.com YouTube csatornáján. Sokak képernyőin jelenik meg Oberlander Báruch a Budapesti Ortodox Rabbinate vezetője, Faith Áser budavári rabbi, Megyeri Jonatán zsidó blogger és podcaster és Kovács Jáchák – jelenleg Izraelben élő – rabbinövendék, a legváltozatosabb témákkal. A zsidó.com Facebook-oldala egy héten átlagosan 50 ezer emberhez jut el, így a valós időben résztvevők sokszorosát tudják elérni a videók – még azok is kedvükre csemegézhetnek a zsidó tanításokból, akik egyébként nem tagjai ennek a virtuális zsidó közösségnek. Akiknek pedig kevés az idejük az átlagban egyórás előadásokra, nekik ott vannak Oberlander rabbi 2–3 perces Napi whatsapp tanításai, melyek a tfilin.hu oldalon utólag is visszakereshetők (baruch.tfilin.hu).

Faith Áser rabbi, aki gimnazistaként maga is rendszeres hallgatója volt a Szabadegyetemnek, ma már tíz éve tanára a programnak. Ahogy fogalmazott, fantasztikus érzés visszaadnia azt a tudást, amit kapott, sőt még többet is, beleszöve előadásaiba a saját jesiva-tanulmányait és más-honnan szerzett tapasztalatait. Faith rabbi, a ZsTsz ösztöndíj-programjának vezető előadója azt mondta, hogy tavasszal két hónapra ő is felfüggesztette a hétfői és pénteki találkozókat a fiatalokkal, ám közösen az „újrainítás” mellett döntöttek. A járványkezelési előírásokat maximálisan betartva az iskolai környezetnél is biztonságosabb körülmények között tartják közös tanulásait a budavári imaház kidustermében, de akik valamilyen okból mégis távol maradnak, online ők is könnyedén bekapcsolódhatnak.

SZEMÉLYES TALÁLKOZÁS ÉS INTERAKCIÓ

Oberlander Báruch rabbi elmondta, hogy óriási előnye van az élő, személyes formában történő tanulásnak, amikor egy asztalnál ülünk és bármikor kérdéseket lehet feltenni.

Ugyanakkor a hátrányát is látja, hiszen a koronavírusról függetlenül is történt olyan, hogy a tanulni vágyók valami oknál fogva nem tudtak eljönni az órákra, így ők lemaradtak egy-egy érdekes előadásról. Most, hogy az órák nem csupán online közvetítve, de archiválva is vannak, mindenki számára adott a lehetőség, hogy részesei legyenek az óráknak. Régi tanítványok, akik időközben elköltöztek vidékre, Izraelbe, Amerikába vagy más európai országba, és ezáltal elszakadtak a ZsTsz világtól, most újból be tudnak kapcsolódni, mely érzelmileg is sok feltöltődést ad ebben a gondterhes időben.

A közvetítések természetesen nem tudják pótolni a személyes találkozókat, azonban a videók alatti kommentárban lehet kérdéseket feltenni, tehát ily módon mégis interaktív tud maradni az óra. Oberlander rabbi kérésünkre elmondta, hogy minden egyes órára kihívásként tekint, azok előtt tanulmányozza a témában releváns irodalmat, hogy a lehető legteljesebb képet adja a hallgatóságának. Számára azonban a legizgalmasabb a szerdai „Kérdezd a rabbit!” óra, mely teljesen interaktív, nincs előre konkretizálva a téma, mindenki élesben teheti fel a kérdését, így a legváratlanabb tárgykörökkel szokott találkozni. A „Kérdezd a rabbit!” egy-egy izgalmasabb témája a Gut Sábesz hátoldalán is közlésre kerül, de most már olyan nagy az anyag, hogy Báruch rabbi tervezi azokat katalogizálni, hogy egy könnyen kereshető, tematikus online adatbázist hozhasson létre.

Telefonos beszélgetésünk során Oberlander rabbi elmondta, hogy a koronavírus-járvány után – az Örökkévaló hozza el ezt az időt minél előbb! – hibrid módszerrel képzelel el a Szabadegyetem jövőjét, azaz a személyesen megtartott órákat mindenképpen közvetíteni, majd elérhetővé tenni szeretné. Ezt a hibrid megoldást választotta Köves rabbi is, aki január 2-án indított napi Talmud-előadásait az Óbudai Zsinagógában tartotta a reggeli közös ima után, de végig élőben közvetítve a „Dáf Jomi” csatornáján.

Kívánunk további sikereket a Zsidó Tudományok Szabadegyeteme programjainak, és hogy az Örökkévaló segítségével minél hamarabb átállhasson a hibrid oktatásra, hogy a hallgatósága maga dönthessen arról, hogy élőben vagy képernyőn keresztül követi-e az órákat! Kívánunk további sikereket a Zsidó Tudományok Szabadegyeteme programjainak, és hogy az Örökkévaló segítségével minél hamarabb átállhasson a hibrid oktatásra, hogy a hallgatósága maga dönthessen arról, hogy élőben vagy képernyőn keresztül követi-e az órákat!

ÚT A ZSIDÓ OKTATÁSTÓL A KÖZÖSSÉGÉPÍTÉSIG

KOVÁCS JICHÁKKAL ÉS MYERS CIVIÁVAL BESZÉLGETTÜNK

Öt év telt el, mióta az Óbudai Zsinagóga két fiatal Izraelben tanuló tagjával, **Perlaki Civiával** és **Kovács Jichákkal** beszélgettünk. Öt év nem túl hosszú idő, két ilyen fiatal ember életében azonban rengeteg minden történhet – és történt is. Mindkettőjüknek gyökeresen megváltozott az élete, úgy gondoltuk, itt az idő, hogy megmutassuk olvasóinknak, mi minden változott Civia és Jichák életében. **MEGYERI A. JONATÁN ÍRÁSA**

Machon Alte

Civia Izraelben kezdte tanulmányait, két évet töltött vallásos lányiskolában. Egy peszách alkalmával Londonba látogatott az ottani Chábád közösségnek segíteni.

„Úgy érzem, egy életre szóló utazás volt akkor Peszáchkor. Nagyon megszerettem a londoni zsidó közösséget, nagyon tetszett az életforma is. Egy ideig úgy gondoltam, ott szeretnék majd élni. Persze a kötelesség visszaszólitott az iskolapadba, de akkor határoztam el, hogy a tanításnak és a kiruvnak (nem-vallásos zsidókkal megismertetni a vallás szépségét,

ezáltal közelebb hozni a tradicionális életmódhoz) szeretném szentelni az életemet.”

Jichák két évet tanult egy elsősorban amerikai diákok számára létrehozott jesivában, a Máájánotban, Jeruzsálemben.

„Keszler Áronnal és Morvai Jichákkal együtt hárman voltunk magyar diákok az iskolában, azonban legidősebbként nekem már a családalapításra is gondolnom kellett, így két év után elhagytam ezt a jesivát, hogy héberül folytassam a tanulmányaimat. Így kerültem Migdál háEmekbe, ahol egy fantasztikus jesivában tanulhattam. Itt sem én voltam az első magyar, évekkorábban Kovács Ávi barátom – aki azóta már Budapesten él – tanult itt néhány évet. Ez a hely azért is különleges, mert sok báál tesuvá tanuló van, azaz olyanok, akik nem feltétlenül vallásos családban nőttek fel, és maguk találták rá a vallásos élet szépségére.”

Civia még nem gondolkodott a családalapításon, azonban régi tanára és mentora Budapestről, *Hurwitz Dvora* rebbecen, azt szerette volna, ha mindenképp megismeri *Mendy Myerst*, a pozsonyi rabbi és *sliách* (küldött) fiát, aki rabbinikus tanulmányai végeztével a versenyszférában dolgozott Pozsonyban.

„Beadtam a derekam Dvorának, találkoztunk Mendyvel egyik budapesti látogatásom alkalmával. Azután persze még többször is, ahogy ilyenkor lenni szokott. Néhány hét után megkérte a kezem. Fantasztikus pillanat volt, az eljegyzés alkalmával tartott koccintást a lubavicsi Rebbe nyughelyénél tartottuk New Yorkban.”

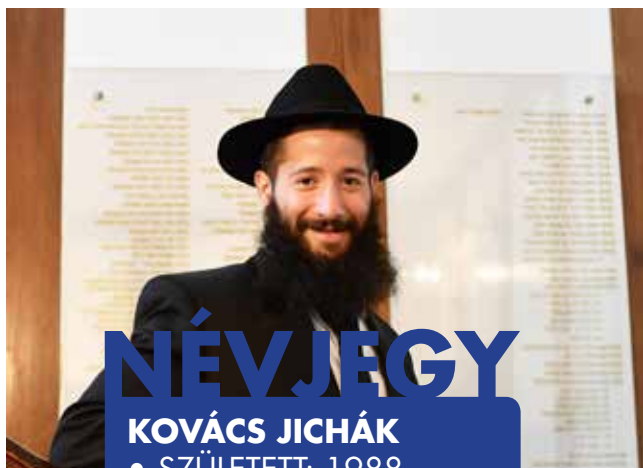
A Migdál Háemekben töltött év után Jichák menyasszonyt keresett. Az ortodox párkeresés az ún. *siduch* út-

NÉVJEGY

MYERS CIVIA

- SZÜLETETT: 1996
- FOGLALKOZÁSA:
a szentendrei zsinagóga rebbecene
- CSALÁD: házas,
egy kislány anyukája

NÉVJEGY

KOVÁCS JICHÁK

- SZÜLETETT: 1988
- FOGLALKOZÁSA: rabbinövendék
- CSALÁD: házas

ján történik, ilyenkor olyanok ismertetik össze a fiatal lányt és fiút, akik jól ismerik őket és úgy gondolják, jól ki fognak jönni egymással.

*„Istennek hála, nagyon szerencsés vagyok, amiért ráta-
láltam Danielle-re. Ő Kfár Chábádban nőtt fel, lubavicsi
családból származik, rendkívül nyitott személyiség. Mivel
az én családom számára a siduch típusú párkeresés igen
furcsa volt, úgy éreztem, fontos, hogy megosszam velük utam
minden lépését. Bár kezdetben kissé szkeptikusak voltak,
amint megismerték Danielle-t, azonnal megszerették. Kül-
lön fontosnak tartottam, hogy családom minden tagjának
bemutassam jövőbelimemet, így telefonon minden roko-
nommal volt alkalmunk beszélni, még az eljegyzés előtt”*

– mesél a párkeresés tanulságairól Jichák.

Civia és Mendy esküvője már Budapesten volt, az Óbu-
dai Zsinagógában.

*„Örök életünkre hálásak leszünk Köves Slomó rabbinak,
feleségének Köves Dvora rebbecennek és az óbudai közös-
ségnek, fantasztikus esküvőnk volt. Nagyon megható volt
az is, hogy ebbe a zsinagógába jártak anno a dédszüleim
is és én is itt kerültem közel a zsidósághoz. Az esküvő után
Pozsonyban telepedtünk le, hiszen Mendynek ott volt mun-
kája, én pedig anyósomnak segítettem a helyi zsidó óvoda
vezetésében.”*

A Kovács házaspár esküvője után a fiatal pár egy rövid
időre Kfár Chábádban telepedett le.

*„Ideális helyszín volt, hiszen feleségem itt nőtt fel és innen
rendkívül közel volt az a kolel (fiatal házásoknak fenntar-
tott rabbinikus akadémia), ahol folytathattam tanulmá-
nyaimat.”*

Jichák és Danielle pár hónappal később mégis elköl-
tözött.

*„Feleségem speciális oktatást igénylő gyermekekkel foglalkozik,
főként autistákkal. Pár hónappal az esküvőnk után*

*Rison LeCionba költöztünk, itt élünk most is. Mindenben
támogatjuk egymást, tanulmányaimat így is tudtam foly-
tatni, Danielle pedig azzal foglalkozhat, amit nagyon szeret
és amihez nagyon ért.”*

Civia és Mendy végül Magyarországon, Szentendrén
leltek otthonra.

*„Egy napon Köves rabbi felhívott és megkérdezte, nem
volna-e kedvünk a Szentendrere tervezett zsinagógát és
chábád-házat vezetni. Sokáig gondolkodtunk, de Slomó
tettekéssége, határozottsága és pozitív szemlélete segített
elozlatni kételyeinket. Azonnal beleszerettünk Szentendré-
be, varázslatos hely, a központ pedig a város szívében van.
Az építkezés pár hónapja alatt férjem elég jól megismerte
a magyarországi zsidó közösséget, hamar beilleszkedett és
intenzíven tanulta a nyelvet. Istennek hála, már több mint
egy éve működik a zsinagóga, és bár a COVID-19 járvány
miatt néhány korábban tervezett fejlesztést még nem sike-
rült megcsinálnunk, azon leszünk, hogy a tervezett kávézó
és galéria is teljes gőzzel működjön majd.”*

Jichák az Izraelben töltött évek alatt sem szakadt el a
magyarországi közösségtől.

*„Rendkívül fontosnak érzem, hogy az Izraelben töltött
idő alatt se szakadjak el a magyarországi zsidóktól. Számos
munkával igyekszem segíteni a magyarországi közösséget,
rendszeresen publikálok különböző kiadványokba, fordítói
munkákat vállalok és esténként a virtuális bét midrás prog-
ramban is igyekszem tanulásokat tartani. Hálás vagyok az
EMIH rabbijainak és vezetőinek, hiszen ezekből a felada-
tokból én is profitálok.”*

Civiának és Mendynek idő közben megszületett első
gyermek, egy gyönyörű kislány, Aliza Sójna. A fiatal
sliách-pár nagy energiával vetette bele magát a közössé-
gépítésbe:

*„Tavaly Hanukakor már Szentendrén is rendeztünk
nyilvános gyertyagyújtást, azóta pedig formálódott egy ki-
csi, de összetartó közösség. Csodálatos embereket ismertünk
meg. Érezni a szeretetet és azt a vágyat, hogy egyre többet
tanuljanak a zsidóságról. Nem könnyű, hiszen a helyiek
nincsenek aktív vallásos élethez szokva, de mi tudjuk, mi-
lyen az élet egy kisebb közösségben. Mendy Pozsonyban nőtt
fel, ahova édesapja és édesanyja a kilencvenes években köl-
tözött a lubavicsi Rebbe küldöttjeként Amerikából. Mára
szép közösséget sikerült kovácsolni Pozsonyban, minden
okunk megvan bízni abban, hogy Szentendre és a környező
települések spirituális élete is hamar megerősödik.”*

Hosszabb távon Jichák és Danielle vissza szeretne térni
Magyarországra.

*„Az a teru, hogy miután befejezem rabbinikus tanulmá-
nyaimat, Magyarországon telepedünk majd le. Leginkább
közösségépítéssel és oktatással szeretnék foglalkozni. Min-
denképpen szeretnék visszajuttatni valamennyit a közös-
ségnek abból a sok jóból, amit kaptam. Feleségem pedig
partner mindebben.”*

GOT FÜN AVRÓHÓM, avagy mit csinál, aki chiperol?

MEGJELENT A JIDDIS-MAGYAR SZAVAK GYŰJTEMÉNYE

Másodszor jelentette meg reprint kiadásban a Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány az 1941-es Szájról szájra – Jiddis-Magyar szógyűjtemény című gyűjteményes kötetet, mely mintegy 3000 jiddishez kötődő szócikket tartalmaz. A könyvet kiadó Oberlander Báruch rabbi szerint a mű nem csupán egy szógyűjtemény, hanem egy egyedülálló kordokumentum, mely ablakot nyit a háború előtti magyar zsidó életre. A mű 1000 számozott példányban jelent meg először, 1941-ben, Pápán. 3000 szót, kifejezést és közmondást tartalmaz. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

– *Mi a legfontosabb információ, amit a könyv kézbevételekor tudnunk kell?*

– Érdeemes figyelembe venni a kiadás dátumát. Nagyon kritikus a megjelenés ideje a könyv jelentőségének szempontjából, hiszen csak rövid idővel a holokauszt pusztítása előtt készült el. Gyakorlatilag az utolsó másodpercben mentették meg ezt a teljesen egyedi nyelvi világot – legalább a könyv lapjain – az utókornak. Alig három évvel később elpusztult a magyar zsidóság nagy része, köztük mindazok, akik számára az élő nyelv részét képezték ezek a kifejezések. A háború után a túlélők jelentős része már nem használta ezeket a kifejezéseket, leginkább azért, mert eltűnt a tér, amelyben használták. Meglazult a zsidó közösségi élet, sokszor a vallás és a hagyomány se volt olyan erős, ezért a belső kódokat már nem használták. Ez nem jelenti azt, hogy teljesen eltűnt: egy része Magyarországon ma is használatos valamennyire, másrészt pedig az innen emigrált zsidók vitték magukkal, és a külföldi közösségi életben használják tovább.

– *Mi a jelentősége ma a műnek?*

– Amikor először a kezembe került a '90-es évek elején, nagyon megörültem neki, mert számos olyan kifejezést találtam benne, amit anyukámtól hallottam, és bizony sok kifejezésnek a könyvben leltem rá a pontos jelentésére és magyarázatára. Azért tartottam nagyon fontosnak a kötet reprint kiadását, mert nemcsak a jiddis kifejezéseket lehet belőle megismerni, hanem sok régi zsidó szokást és azon belül külön magyar jellegzetességű szokásokat is. Ezek olyan kifejezések, amiket az amúgy magyarul beszélő zsidók használtak, egyfajta jiddissel vegyített magyar nyelvet alakítva ki. Nagyobb részük nem csak egy szó, hanem egy-egy különleges fogalom vagy szokás. Ezáltal a gyűjtemény egyben kiváló antropológiai munka is, a holokauszt-émlékirodalom részének tekinthető, mert megőrökíti a mártírok beszélt nyelvét és szokásait. Itt szeretném megköszönni dr. Bálint Bálint Lászlónak, aki nagylelkű adományával lehetővé tette a könyv újbóli kiadását édesapja és nagyszülei emlékére.

– *Milyen jelentősége volt a műnek a megjelenésekor?*

– Tartok tőle, hogy első megjelenésekor alig terjedt el, és nem volt idő, hogy igazán használatba kerüljön. Pedig nagyon jól használható kiadvány, a felépítése is praktikus: először leírja a szavakat úgy, ahogy azt mondták, „szlengesen”, aztán zárójelében leírja a szó eredetijét, helyesen, fonetikusán, pl. a héber eredetit, majd a szó jelentését, jelentéseit.

– *Kizárólag jiddis szavakat tartalmaz a gyűjtemény?*

– Nem, bár az eredeti címet, ami Szájról szájra volt, kiegészítettem a „Jiddis-Magyar szógyűjtemény” meghatározással. Ezeket a kifejezéseket jiddisként tartják általában számon, annyira, hogy több közülük benne van Raj Tamás *100 jiddis szó* című munkájában. Valójában azonban ezeknek a jelentős része héber szó, amiket a jiddisben használtak és könnyen lehet, hogy csak annak közvetítésével mentek át a magyarba. Olyan szavakra gondolok, mint a *haszid* vagy a *haver*. Ezeket a tudo-

mányos követelményeknek megfelelő *Idegen szavak és kifejezések kézisztára* héberként jegyzi.

- *Hogyan kerültek ezek a héber szavak a némettel rokon jiddisbe?*

- Gyakran előfordul, hogy a zsidó használatban egy-egy szó többet jelent, mint a német eredetije. Például a kés németül és jiddisül egyaránt *messer* [ejtsd messzer – a szerk.] De az a kés, amit a sakter használ a rituális vágásra, az nem egy hétköznapi *messer*, ezért erre a héber *chálef* szót használjuk. Csak és kizárólag a kóser metsző kését értjük alatta. Ugyanez a magyarázat igaz a magyar zsidók által beszélt magyarba beemelt kifejezések esetében, amiknek létezik egy-egy kulturálisan vagy vallásilag specifikus jelentésárnyalata, amit nem tudott a beszélő máshogy kifejezni, mint a héber (vagy jiddisbe már átvett és esetleg eltorzult) eredetivel. Ezért került bele olyan sok héber vagy jiddis szó a magyarjukba. Ezzel visszacsatolunk oda, amiről az előbb beszéltünk, hogy ez nem csak egy szöveget, hanem a magyar zsidó kultúra és vallás leírása. Egy doktorátust lehetne írni belőle.

- *Említette is, hogy rábukkant a könyvben a szülei által használt kifejezésekre. Tudna példákat mondani ebből?*

- Természetesen. Például a 38. oldalon van egy kifejezés: *macevássza*. A magyarázat szerint ez eredetileg *máccó Wassernek* hangzott, és a maceszsütést megelőző estén merített, éjszakára állni hagyott vizet jelenti. Édesanyám ezt a kifejezést a nagyon gyorsan elfogyó árura használja, hisz a maceszsütés is gyorsan történik, 18 percen belül. Vagy például édesapám mindig figyelmeztetett a zsinagógában, hogy ne „chiperoljak”, ez is szerepel a könyvben, a 16. oldal végén, *chappern, chapperolni, hüppern* szócikk alatt. Ez a könyv szerint azt jelenti, „gyorsan imádkozni, értelmetlenül elhadarni, ledarálni.” Édesapám kiejtése leginkább a harmadik verzióhoz hasonlított. Ennek a szónak a gyökerét nem jelzi a könyv, ez lehet az előző szócikkben már megismert *chápn*, kapkodni

igéből, vagy egy másik létező jiddis szóból, az átugorni jelentésű *inberhipenből*.

- *Előfordul máshol is, hogy nem ismert a kifejezés eredete? Esetleg tenne másféle kiegészítéseket a szöveghez?*

- Szerepel benne például a 18. oldal végén a *chnyok* szó, ami a leírás szerint „templomlakó *chószid*”-ot jelent, „aki a nap java részét a templomban imádkozással tölti el”. A szónak sajnos itt sincs forrása, és én sem tudtam rájönni, honnan ered, pedig ez a szó ma is használatban van a jiddisben – és ahogy a könyv is jelzi, ez egy „gúnynév”. Általában arra használják, aki a beszélő megítélése szerint túlbuzgóan vallásos. Érdekes egyébként, hogy a leírásban egy kis haszid ellenességet érzek, de nem ez az egyetlen kifejezés, ahol a haszidok felbukkannak, a 67. oldal tetején például egy általam nem ismert szólás szerepel, miszerint „amikor haszidok utaznak, esik az eső”. Talán annyit jelent, hogy van, amikor a jámbor emberek is rosszul járnak.

Van néhány kifejezés, ami – legalábbis a mai olvasónak – kiegészítésre szorulna. Ilyen például a „*cházaferstappt (mit cházir verstoppt)* disznóhússal megtömött. Hasa tele – kevés az esze.” Én hozzátenném, hogy ennek alapja az, hogy a zsidó hagyomány szerint a nem kóser étel evése tompítja az ember eszét és szívét, és nem lesz képes Tóráat tanulni (lásd *Sulehán áruch* JD 81:7. RöMÁ; *Or Jiszráel* folyóirat 45. szám 103–110. oldal). Ugyancsak kiegészíteném a „*chómecc bátlen*” kifejezést, aminek magyarázatából éppen a lényeg hiányzik. Ez azt jelenti ugyanis, hogy „a házban talált kovászos ételek összegyűjtése Peszách előtti estén.” Ami kimaradt, az az, hogy miután a *chómeccot* megtalálták, el kell mondani egy szöveget, amivel a meg nem talált kovászos megsemmisítését deklaráljuk (*Sámuel imája – Zsidó imakönyv* 412. oldal). Hibásan szerepel az „*ise nóe, díre nóe, szúsze nóe*, szép asszony, szép lakás, szép ló” kifejezés, ami a meghatározás szerint az emberi boldogsághoz szükséges. Azonban ennek a talmudi mondat-

nak a vége (*Brácht* 57b.) nem így hangzik, az utolsó szó (*kélim náim*) szép tárgyakat jelent.

- *Az előbb tett egy megjegyzést arra, hogy az édesapja által használt kiejtés melyik leírt verzióhoz hasonlít. Azt gondolná az ember, hogy Magyarországon nagyjából egyformán beszélték a jiddist. Ezek szerint ez nem igaz?*

- Nem, és ez egy fontos részlete egyébként is a könyvnek, amiről érdemes szót ejteni, hiszen a szerzők még az előszóba is belefoglalták. Hadd idézzem: „Munkánk beosztására vonatkozólag megjegyezzük, hogy vastagbetűs címszók alatt adjuk a szavak, kifejezések fonetikus, azaz magyar kiejtés szerinti alakját. Zárójelben következik a héber eredetű szavaknál a hazai orthodoxok körében dívó olvasási móddal a nyelvtanilag helyes kiejtés, mert ez nálunk általánosabb, mint az u. n. neológ, vagy a szefárd. Más idegen szavaknál az illető nyelv helyesírását követjük.”

Elsőként figyelemre méltó, hogy legelterjedtebbnek az ortodox kiejtést tekintették. Ennek két lehetséges okát is meg tudom nevezni. Egyrészt, mert az ortodoxok körében napi rutin az imádkozás, ezért erősebben él a nyelvben a kiejtésük. Azonban az is lehet, hogy a szerzők megjegyzését konkrétan a lakóhelyükre, Pápára kell érteni. Ott ekkorra régen megszűnt a neológ hitközség, csak ortodox és haszid *kile* volt.

Másik meglepő dolog, amit a megjegyzésből megtudunk, és amiről még talán senki nem írt, miszerint a héber áskenázi kiejtésnek Magyarországon a háború előtt három verziója, mondhatni „tájszólása” volt. Az első kettő az ortodoxián belül különíthető el, úgy is, mint az askenázi nem-haszidok kiejtése, valamint a könyvben szefárdként megjelölt magyar haszidoké, akik Máramarosban, Kárpátalján és a Dunántúlon éltek elsősorban. A harmadik kiejtés pedig a neológ. Azt, hogy miben térnek el, sokszor nehéz pontosan leírni. Van, amit ma már alig-alig lehet hallani, áldott emlékü Naftali Krausnak köszönhetem, hogy annak idején eligazított ebben. Egy táblázatban szedtem össze azt a három nagy különbséget, amit megfigyeltem. Ezt ki lehetne bővíteni például egy háború előtti olvasókönyv segítségével, de ilyen nincsen jelenleg a birtokomban. A kutatás kezdeteként ennyi szerepeljen, és ha valaki ezt még jobban ki tudja fejteni vagy ki tudja egészíteni, akkor legyen áldott érte.

Hang jele és megnevezése	modern héber	askenázi, nem-haszid	magyar haszid	neológ	példa a könyv 5. oldaláról
Kámác	á	ó	u	ó	áchiló/áchilu/áchiló (evés) agóló/águlu/ágóló (kocsi)
Suruk	u	ü	i		ágüdó/ágüdó ágünő/ágünő
Cholám	o	aj	oj	au	afikajmen/afikajmen/ afikauman

– Kordokumentumként milyen érdekességeket tudhatunk meg a könyvből a magyar zsidók életéről?

– Például kevésbé ismert az, amit én édesapámtól sokszor hallottam, hogy a két világháború között az ortodoxia nagyon megerősödött Magyarországon. Olyan családokban is, ahol nemzedékek óta nem járt senki jesivába, beírták a gyerekeket, vallásosabbak lettek és így tovább. Bár a holokauszt megakadályozta a kibontakozást, ez min-

denképpen egy egyre erősödő trend volt, párhuzamosan az asszimilációval. Erről soha nem esik szó sehhol. A könyv tanulmányozásakor feltűnt, hogy nagyon sok, a megtéréssel kapcsolatos kifejezést említ – talán emiatt a trend miatt szerepeltek a mindennapi beszédben olyan sokat ezek a szavak. Ez eszembe juttatott egy hihetetlen sírkőfeliratot, amit a zentai temetőben láttam: „itt van eltemetve a báltsüve, XY”. Ez a szó, ami ma megint közismert, a könyv megfogalmazás szerint a „megtérés ura”. A „jó útra tért bűnös” jelentéssel bír, és a 10. oldalon szerepel. De van még sok más, például „chajzer betsüve, megtérő bűnös” a 16. oldalon, „tsüve, visszatérés, megtérés vagy a tsüvet tesz – megtér, vallásosabb életet kezd (Báltsüve)” a 66. oldalon. Gyerekkoromban Williamsburgban ezek a kifejezések nem voltak „forgalomban”, mert a közösségben nem volt kapcsolatunk megtérőkkel.

Ha már említettem az asszimilációt, akkor van egy érdekesség. A könyv 43. oldalán szerepel a *meréne* (majrénu), tanítónk kifejezés. A ma-

az asszimiláció során is sokan magukkal vittek egyes zsidó értékeket, mint például a tanulás vagy a tudás tiszteletét.

– Milyen kifejezéseket találunk, amiket ma már nem használunk, akár már nem is érthetőek?

– Van egy témakör, ami különösen érdekes szerintem, ez pedig a jesivákkal kapcsolatos, amik ugyan ma is léteznek, de más formában, mint akkoriban. Magyarországon nagyon sok rabbi működtetett jesivát, ami azelőtt egy úgymond „one man show” volt, maga a rabbi volt az egyedüli tanár. Rajta kívül nem volt más alkalmazott, az idősebb fiúk korrepetálták, tanították a fiatalabbakat. Az ilyen fiúk elnevezése a 17. oldalon található *chaza-bócha* (chajzer bóchür) volt, a definíció szerint „ismétlő diák, házi diák, korrepetitor. Olyan talmudista, aki az anyagot a kezdőkkel, gyengébbekkel átismételi (cházerojla).”

Ma, amikor osztályokra van bontva a jesiva és minden osztálynak saját tanára van, ez a fogalom megszűnt, mert a diákok főleg az osztálytársaikkal és a tanárjukkal tanulnak. Édesapám tagja volt a pápai hitközség nevelési bizottságának, ő mesélte, hogy egyszer mesteremhez, Grünwald József pápai rabbihoz fordultak, hogy megbeszéljék vele, milyen tanárokat kéne még felvenni a jesivába. A rabbi értetlenül állt a probléma előtt, és azt mondta: „Nem értem, én Pápán 200 fiút tanítottam egyedül, sose volt más alkalmazott!” Elfogadta ugyan, de nem egészen értette, miért jó az osztályokra bontott oktatás.

Akkoriban a diákok valamifajta, nagyon alapszintű étkeztetéséről a „chevre mezajnesz, étkezést elősegítő, népkonyhát, vagy a talmudisták menzáját fenntartó egyesület” gondoskodott. A többi étkezést úgy oldották meg, hogy a diákok „napokat ettek”, minden nap más közösségi tag látott el egy-egy fiút ebéddel/vacsorával, erre utal a 65. oldalon a „toggánev, naplopó. Tógot eszik – ingyen ebédes, vándorkosztos” kifejezés.

A varsói *Hájt* című jiddis napilap egy oldala, amelyben az I. világháború eseményeiről számol be

Ahogy ma is, akkor is támogatókra is támaszkodtak az iskolák fenntartásához. Ők a „*tamché jesivesz*, talmudiskolák támogatói”. Volt egy ilyen győri székhelyű országos egyesület is, telente egy meghatározott sábeszen a jesivák javára fordították a tóraolvasásnál felajánlott snóder pénzt (lásd például *Zsidó újság*, 1930. október 6. 3. és 17. oldal). Ahogy most is van sokféle ifjúsági szervezet, úgy akkor is volt, a „Tiferesz báchúrím, az ifjúság díszé.” Ezekben a jesivába már nem járó, dolgozó fiatal fiúk részére szerveztek *siú*okat és egyéb programokat.

Azt hiszem, kifejezetten a pápai jesiváról is találunk információt, mégpedig az „*éc-chájem*, életfája” kifejezésnél, ami alapvetően az a két bot, amire a Tórát feltekerik, ám a definícióban szerepel még egy definíció, hogy „alsóbb fokú talmudiskola neve is.” A szerzők szerintem ennél konkrétan a saját városukra gondoltak, mert Pápán, a mesterem által a háború előtt vezetett iskolának volt ez a neve annak a zsinagógának, ahol a jesiva működött, nem hiszem, hogy

máshol is így hívták volna a jesivát. A pápai *Éc Chájim* teljes jesiva volt, esküvőig jártak oda a fiúk tanulni.

– *Egész világokat ismerhetünk meg, ha alaposan áttanulmányozzuk a könyvet...*

– Igen, teljes témaköröket ki lehet kutatni. Vannak kifejezések a családi életből, például a 31. oldalon a „kále sárbele, menyasszonyi cserepecske”, amiről azt írja, hogy „az eljegyzés alkalmából eltört tárgyér cserepei, amelyeket a rokonok között szétosztanak.” Ma inkább az a szokás, hogy a menyasszony nyakláncot csináltat belőle magának. Vagy a „váchnacht, örökös éjjele. A körülmetélés napját megelőző éjjel, rokonok és jóbarátok összejövetele a szülők lakásán.” Ennek az a szokás az alapja, hogy a *briszt* megelőző éjjelen az újdonsült édesapa egész éjjel ébren marad, és Tórát tanul. Ez a ma is megrendezett ünnepek alapja magyar ajkú zsidók között.

De a világlátásról is tudhatunk meg dolgokat, például van a 28. oldalon egy kifejezés, „*heergelafena*, ideszaladt, bevándorolt, jött-ment, nem őslakó.” Ezt valószínűleg az I. világháború táján lett elterjedt kifejezés, amikor a háború miatt sok galíciai zsidó ide menekült. Akik meg innen mentek tovább, azok a „tréfene medíne” irányába indultak, ennek jelentése „valástalan vidék, ahol nem tartják be az

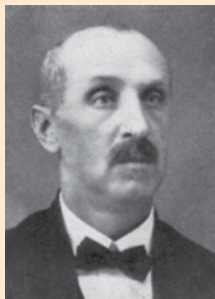
étkezési törvényeket.” Tudomásom szerint ezt kifejezetten az Egyesült Államokra használták, és ezzel a kifejezéssel kampányoltak a kivándorlás ellen (lásd *Egység* 89. szám 21–25. oldal).

– *Vannak olyan, speciális magyar szokások is, amiket a könyvből megismerhetünk és még ma is élnek?*

– Igen, például ilyen a dektúch (*Decktuch*), ami a könyv szerint „selyem vagy csipkekendő, amellyel a menyasszony fejét az esketés előtt a rabbi betakarja.” Ez is sok közösségnek volt szokása, máshol a világon a vőlegény takarja el a menyasszony arcát, nem a rabbi (lásd *Nité Gávriél*, *Niszuzin* 1. kötet 13:4.).

Persze van, ami már csak egy-két idős ember emlékeiben él. Egyszer például eljött hozzám egy idős asszony Nyíregyházáról, hogy az unokája zsidó származását igazolja. Nem elégedett meg a papírokkal, amiket átadott, hanem több vallási szöveget is elmondott fejből, hogy ezzel bizonyítsa zsidó neveltetését. Ezek között volt, amit a könyvben a 26. oldalon találunk, a *Gott fun Avróhom* is. Ezek a Zsidó asszonyok szombatbúcsúztató imájának kezdőszavai: *gottfun Avróhm*, vagyis Ábrahám Istene. Ez egy jiddis nyelvű haszid szöveg, ami, érdekes módon, nagyon elterjedt volt Magyarországon is (lásd *Háláchtot váhálichot báchszidut* 101. oldal).

A SZERZŐK ÉLETÉRŐL

BLAU Henrik (Pápa, 1871. január 14. – Pápa, 1942. augusztus 10.) Előbb a pápai izraelita elemi iskola, majd pedig az izraelita polgári fiúiskola tanára volt. Az iskolaszék 1912-ben igazgatónak választotta meg. Az intézményt 1929-ig, a megszűnéséig irányította. Városi képviselő-testületi tag, a városi iskolaszék jegyzője volt. A kereskedelmi ifjúsági egyesületnek, az izraelita Nőegyletnek és a pápai Lloyd Társulatnak volt a titkára. Felesége Bergstein Flóra (1873–1944.)

LÁNG Károly (Pápa, 1889. január 28. – Auschwitz, 1944. augusztus 15.) okl. tanár, újságíró

1911-ben jegyezte el Bátor Piroskát. A pápai izraelita polgári fiúiskola, valamint a pápai iparostanonc-iskola tanára volt. Írásai rendszeresen jelentek meg a *Pápai Hírlapban*. Titkára volt az Izraelita Iparosok Gyámolító Egyletének, pápai eseményekről tudósított az MTI-nek.

Forrás: Simon Zsolt

SZUKKOTI HANGULATOK

AZ ELSŐ HAZAI

ZSIDÓ GIMNÁZIUM SZÜLETÉSE

A Judapest anno rovat új cikkében Magyarország első zsidó gimnáziumának rögös úton át való születéséről olvashatunk. Az írás a zsidó középiskola történetének első felét foglalja össze, a Lajta Béla-féle Abonyi utcai iskolapalota felavatásáig. A következőkben az iskola fontosabb alakjaival, az intézmény túlélésével és átalakulásával is foglalkozunk. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

ÉRVEK A ZSIDÓ GIMNÁZIUM MELLETT ÉS ELLEN

Egy zsidó gimnázium felállításának gondolata először 1862-ben az Izraelita Magyar Egylet tagjai között vetődött fel.¹ Ám a törekvés a következő évtizedekben nem lelt visszhangot, amiben szerepe volt az emancipációs törvénynek, mely elsősorban az asszimilációs törekvéseket katalizálta, s egy zsidó középiskolában a legtöbben a szegregációt és a felekezeti különbségek erősítését látták.

Másfelől a szegregáció sajnos mindennapos volt a felekezeti gimnáziumokban, ahová, bár felvették a zsidó tanulókat, szüleiknek jellemzően magasabb tandíjat kellett fizetni, ráadásul legtöbbször számukra teljesen külön osztályokat állítottak fel. Sokan tehát az antiszemita légkör miatt támogatták az izraelita középiskola felállítását, mint ahogy ezt 1886-ban fogalmazták:

„Bizonyos, hogy a zsidó szülők inkább ez intézetbe adnák gyermeküket, mint olyan iskolákba, ahol minden alkalommal megéreztetik velük, hogy csak túrve lesznek és úgy bánnak a zsidó ifjúsággal, hogy a miniszter kénytelen ráparancsolni a tanárookra, hogy felekezete, vallása miatt ne üldözzék az izraelita tanulót.”²

Az antiszemitizmus pedig nemcsak megalázó és elkésérítő élménnyel járt, hanem a vallástalanlanságot is növelte a fiatalok között:

„Az éretlen gyermek minden oldalról hallja, mint szidják, gyalázzák azt, minek szentnek kellene lennie előtte, iparkodik megszabadulni a béklyótól, melyet álszégyenében vallásában vél megtalálni, úgy akar élni, mint a többi és azon kezd, hogy nagy garral büszkélkedik vele, hogy ő nem tud a zsidóságról semmit, hogy ő nem jár templomba, hogy ő bosszantja a hittanárt stb. stb.”³

Az ügyelőremozdítása érdekében 1887 januárjában, dr. Löw Tivadar (1848–1910) ügyvéd (a híres szegedi rabbi, Löw Lipót fia) „propaganda” cikket írt a zsidó gimnázium érdekében. Löw a fő érvek – mint a tanulók bántalmazása, tanárok állásnélkülisége és az elvállaltalanodás – mellett indokként hozta a hazafiságot is, vagyis:

„A zsidó gimnázium végre fényes tanújelét adná, hogy a nemzeti kultúra iránt nem kisebb érdeklődéssel viseltetünk, mint más felekezet és önerőnkéből tartunk fenn oly intézményt, mely első sorban nem a vallásnak, hanem a magyar művelődésnek szolgál.”⁴

Egy zsidó felekezeti gimnázium létrehozását egyébként maga Trefort Ágoston (1817–1888) vallás- és közoktatásügyi miniszter is támogatta, sőt még egy kísérletet is tett, amikor néhány hónapos időre egy

A gimnázium fiú része az udvar felől

FORRÁS: MILEY

középiskolai osztályt indított a Neológ Rabbiképző Intézetben, hogy bebizonyítsa, a keresztény gyerekek is színvonalas oktatásban részesülhetnek egy izraelita középiskolában. Azonban a „próba” kudarcba fulladt a zsidók ellenállása miatt.⁵ A Rabbiképző alsó, eredetileg 6, majd 5 éves tanfolyama a főgimnázium osztályaival volt egyenértékű, ám az kifejezetten a rabbi-teológusképzést célozta, ezért, amikor Trefort 8 osztályossá akarta volna azt bővíteni, akkor az az intézet szakképzési színvonalát is negatívan befolyásolhatta volna.⁶

Ekkoriban a zsidó gimnázium ügyét legtúzebben Veres József (1851–1913) képviselő, evangélikus pap támogatta a következő szavakkal: *„a zsidók igenis állítsanak maguknak külön gimnáziumot, mert a fennálló gimnáziumokban semmi keresni valójuk nincsen!”⁷*

POLEMIZÁLÁS HELYETT ANYAGI TÁMOGATÁS

Bár kétségtelenül megvoltak a zsidó gimnázium felállításának a pró és kontra érvei, anyagi fedezet nélkül gyakorlatilag egy fél évszázadig csak kávéházi téma maradt, és időnként, egy-egy hitközségi közgyűléskor, esetleg az országgyűlésben bukkant fel egy rövidebb vita formájában.

Abudapesti zsidó gimnázium történetében tehát mérföldkönek számított lovag kövesgyüri Freystädler Antal (1825–1892) Veszprém megyei földbirtokos egy millió forintos hagyatéka. A nagybirtokos eleinte az akkoriban tervezett lipótvárosi „megazsinagóga” építésének támogatását fontolgatta, ám végül a zsidó ifjak nevelése mellett döntött.⁸ Elképzelhető, hogy Freystädler döntésében szerepet játszhatott, hogy a halála előtt pár évvel leánya elhagyta az ősi hitet, mely nagy lelki fájdalmat okozott neki.⁹ Az alapítvány tőkéje a kultuszminisztériumban lett deponálva, hogy tíz éven keresztül kamatozzon és abból gimnáziumot állítsanak fel, az alapító pedig visszazárja a Freystädler családra.¹⁰

A zsidó gimnázium második nagy támogatója Wahrmann Sán-

dor (1839–1899) bankár volt, aki még 1893-ban kelt végrendeletében 300 ezer forint tőkét bocsátott a pesti hitközség rendelkezésére, hogy egy felekezeti középiskola nyitását elősegítse.¹¹

A harmadik jelentősebb támogató Taub Salamon (1822–1897) magánzó volt, akiről haláláig jóformán alig tudott néhány ember, ám végrendelete után sokak hőse lett, ugyanis 613 ezer forintot hagyott különböző jótékony célokra (egyes alapítványokat kifejezetten a keresztény szegények megsegítésére), ebből jutott több mint 100 ezer forint a zsidó gimnázium alapítására is.¹²

MÉGSE LEGYEN?

Az 1890-es években – a liberalizmus ködében – a grémium azt hangsúlyozta, hogy ha komolyan akartak volna foglalkozni egy felekezeti gimnáziummal, akkor már megteremtették volna ahhoz a körülményeket, azonban nem kívánják a zsidó ifjakat elkülöníteni a más vallású kortársaiktól; Mezei Mór (1835–1925), a Lipótváros országgyűlési képviselője, később az Izraeliták Országos Irodájának elnöke, 1898-ban így nyilatkozott:

„[...] nem látnánk előnyt abban, hogy azon felekezeti iskolából, oly iskolai padokból kerüljenek az egyetemre ifjaink, ahol más felekezeti ifjakkal nem érintkeztek, ahol a magyar nemzet közös szelleme közvetlen érintkezésnek behatása alatt nem állhattak. [...] foglalkoztunk e kérdéssel abban az időben, midőn igen tehetséges zsidó tanárok nem bírtak tanszékhez jutni [...] Ezeknek a tanároknak érdekében, igenis kérdés merült föl vajon nem szükséges-e a felekezeti középiskola felállítása. De örömmel beismerem, ez az idő elmúlt, ennél fogva ez a szempont is elesett és én nem látom szükségét annak, hogy a mi felekezetünk középiskolát állítson fel.”¹³

A TERVEZÉS IDŐSZAKA

A századfordulóra nagyjából felszállt a liberalizmus köde, és 1902-ben a Freystädler-féle kamatok is felszabadultak – elméletben, akár

már az év szeptemberétől megindulhatott volna az oktatás a zsidó gimnáziumban, ha találtak volna egy erre megfelelő helyszínt. Ekkoriban a tanterv kidolgozásával Munkácsi Bernát (1860–1937) akadémikus nyelvész, a hitközség akkori főtájtára foglalkozott, aki a nemzeti műveltség és a zsidó tudás otthonaként képzelte el az új intézményt. Hangsúlyozta, hogy a tantervnek alkalmazkodnia kell az állami gimnáziumok előírásaihoz, de az azokban tanított heti két hittanórát még négy óras vallási tárggyal kell kiegészíteni, mely egyfajta Talmud-Tóráként lenne definiálva.¹⁴

1906. december 9-én a hitközségi rendkívüli közgyűlésének vitáját egy statisztikával zárták, miszerint akkor

A gimnáziumi zsinagóga „sábati” ólomüveg ablaka

Magyarországon összesen 165 gimnázium volt, melyből a rendieket is számolva 63 római katolikus, 44 állami, 28 református, 22 evangélikus, 3 nemzetiségi, 2 görög keleti, 2 unitárius (mindössze 68 ezer lélek után) és 1 zsidó, a Rabbiszemináriumé, mely az általános képzésre nem felelt meg – azaz az izraelita felekezeti gimnázium felállítása több mint jogosult.¹⁵

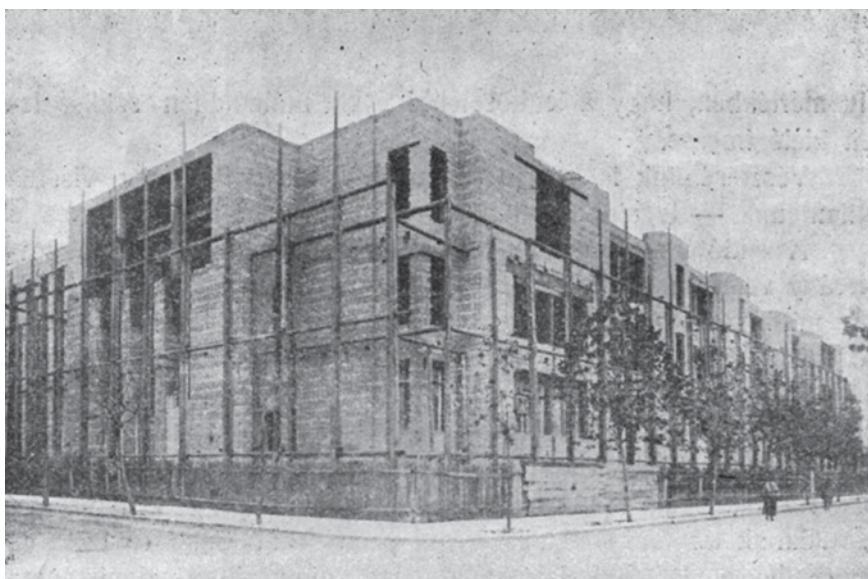
A hitközség részéről végre megszületett az elhatározás, azonban ezután a kultuszminisztérium akadályozta az ügy haladását, hogy sokáig ignorálta azt a megállapodást, mely lehetővé tette a Freystädtler-féle kamatok (1906-ban 1.323.020 korona) és a Wahrmann-Taub alapítványok (824.200 és 163.400 korona) közös felhasználását.¹⁶

A leánygimnázium bejárata az iskola 1930-as évkönyvében

Miután 1907 őszén még mindig nem volt válasz a minisztériumtól, Szabolcsi Miksa (1857–1915) az *Egyenlőség*ben több csípős publicisztikában is bírálta ezt az eljárást, mint például:

„Abban a hiszemben volt mindenki, hogy a kormány, mely ilyen esetben (mikor nem zsidókról volt szó) nem egyszer 48 óra lefolyása alatt döntött, pár hét múlva megadja a placetumot és hozzáláthatnak a telekvásárláshoz. De mert ettől a gimnázium megnyitásáig sok idő múlhat el, tervbe vették, hogy egyelőre bérházban nyitják meg a gimnáziumot, egyelőre két osztállyal. És ez most szeptemberben meg is történt volna, ha szabad lett

Az épület látképe a gimnázium 1921-es értesítőjében

volna. Míg az ügy Makai miniszteri tanácsostól eljutott Barkóczy báró miniszteri tanácsoshoz onnan meg vissza kiindulópontjához, hogy épp akkor házasodott pár látott gyermekörömet, csak a mi középiskolánk nem tudott megszületni. Nagyon messzire esnek a kultuszminisztérium szobái egymástól...¹⁷

ZÖLD ÚT – VAGY MÉGSEM?

„Elteltekünk a sérelmek és panaszok ismétlésétől, hanem konstatáljuk, hogy 27 hónap és 14 napig tartott, míg az akta megtette az utat a Hold utcától a Síp utcáig.”¹⁸ 1909. április 2-án gróf Apponyi Albert (1846–1933) miniszter végre elfogadta a hitközség kérelmét. A miniszter tehát zöld utat adott a zsidó gimnázium megnyitására, ekkor azonban a gimnázium felügyelő bizottsága

kapcsolta fel a piros lámpát, ugyanis, az eddigiektől eltérően inkább amellé állt, hogy oktatást csak akkor kezdenék, ha már felépült a líceumunk is, tehát ideiglenes helyen nem nyitják meg az intézményt.

Az átmeneti helyiségben való indítás elvetésének anyagi vetülete is volt, ugyanis a három nagy alapítvány tőkét ilyen célra nem használhatták volna fel, így felmerült az is, hogy ha telket vásárolnak, akkor azon egy átmeneti pavilont építenének, ahol megkezdődne az oktatás, ám egyszerre tanítani és építkezni nem lett volna éppen szerencsés. Bár oktatásról még mindig csak elméletben volt szó, 1910-ben végre megvásárolták a gimnázium 1900 négyszögöles telkét az Abonyi utca és Bálint (ma: Cházár András) utca sarkán.¹⁹

EGYENRUHA A GIMNÁZIUMBAN

„Matrózblúzt hordtunk. Szombaton, meg oneg sábatkor fehér matrózblúzt, sötét szoknyát. Amikor hétköznap volt, akkor fekete köpenyt, és hímzett gallért, amit mi hímeztünk. És diáksapkát, bocskai sapkát, azon volt egy zománczott jelvény az iskola betűjével. Ahogy kiléptünk a kapun, az első percben levettük”.

Spindler Éva visszaemlékezései

AZ ÉPÍTKEZÉSEK ÉS AZ ELSŐ ÉV

Az építkezést 1913 júliusában kezdték meg Lajta Béla (szül.: Leitersdorfer, 1873–1920) tervei alapján és a program szerint 1915. szeptember 1-jén nyitotta volna meg kapuit. Elrendezését, felszerelését és a tanítási program javát Kármán Mór (szül.: Kleinmann 1843–1915) egyetemi tanár, közoktatás-politikai szakember tervezte meg.²⁰

Reményt keltő volt, hogy 1914-ben már álltak a falak, ám sajnos a következő évek utcaépít is a

csupasztégla falak határozták meg, ugyanis az első világháború kitörése szinte teljesen leállította a projektet. 1919-ben már arról cikkeztek, hogy a félig felépült épületet a telekkel együtt eladják az államvasutaknak 3 millió koronáért, miért a kuratórium a Podmaniczky utca és Aréna (ma: Dózsa György) út sarkán kapna újabb telket.²¹ Ezt végül elvetették, sőt az ősszel megnyitották a zsidó fiú- és leánygimnáziumot is, igaz, nem az Abonyi utcában, hanem a Wesselényi utca 44. szám alatti hitközségi fiú polgári iskolában, illetve a Síp utca 12-ben lévő leány polgári iskolában (ahonnan a lányok hamarosan a zsidó fiúárva ház Munkácsy Mihály utcai épületébe költöztek). dr. Heller Bernát (1871–1943) irodalomtörténész, orientalista, a zsidó gimnázium igazgatója a következő mondatokkal kezdte az első évnívót:

„Minden örömmel ma le kell tompulnia, halkulnia, minden vígságba belelelegyedik a magyar fájdalom. Iskolánknak akkor vetették meg új alapjait, amikor hazánknak ezeréves alapjait szétverni megkísérlik. Csak halk megilletődéssel ünnepelünk. De mégsem kerülhetjük el a nyilvánoságot. Nektek, kedves gyermekeim, éreznetek kell, hogy a nyilvánosságnak szembe nézve irányul. Bizonytal tudjátok, mi az a reflektor, a fényszóró, amely egyes kiszemelt felületekre vetíti, löveli világosságát. A mi iskolánkra két ilyen reflektor tűz: a féltő szeretet reflektora, mely aggódva lesi, minden elég szép-e, elég jó-e s a bizalmatlanságnak, [itt a jelzőt a cenzúra törölte, de nem nehéz kikövetkeztetni – Cs. V.] reflektora, amely fogyatkozást, foltot keres. Mindkettőnek fényét állanunk kell.”²²

HÉBEROKTATÁS A GIMNÁZIUMBAN

„A középiskolában, amikor beiratkoztunk, ott már külön volt a fiú- és a lányiskola. Az épület meg volt osztva, nem lehetett átmászni egyikből a másikba. Ott kezdtünk el a középiskolában újhébert tanulni. Minden nap volt héber óra, abból egy héten két-háromszor volt az újhéber.”

Spindler Éva visszaemlékezései

A zsidó gimnázium tehát megkezdte pályafutását, ám a Lajta által megálmodott impozáns épület felépítésére továbbra sem volt pénz, ráadásul többek elkezdtek kritizálni a lokációt is: a Keleti pályaudvaron túli részt nem tartották elég elegánsnak, több szülő nem szívesen küldte volna olyan „messzire” gyermekét.²³

FÉNY AZ ALAGÚT VÉGÉN

Sokan már feladták az Abonyi utcai iskolapalotát, megálmodója, Lajta Béla pedig nem érthette meg átadását. Reménysugárként hatott 1923. szeptember 17-e, amikor a Ros hársáná előtti szombat felavatták a gimnázium elegáns zsinagógáját, melyet Hegedűs Ármin (szül.: Geiger, 1869–1945) építész vezetése mellett fejeztek be. Ekkortól kezdve rendszeresen tartottak itt istentiszteleteket nemcsak a diákoknak, de a környékbeli lakosságnak is. Sőt a gimnázium fiú részlege birtokba vette a már kész részeket is.²⁴

A második évtizede csúszó építkezésre dr. Glücksthal Samu (1864–1937) felsőházi és törvényhatósági tag, a hitközség elnökhelyettese

szerezett egy nagyobb, angliai kölcsönt. Ennek köszönhetően 1932. június 7-én sikerült felavatni a 18 évig épült gimnáziumot. Az ünnepségen megjelent Karafiáth Jenő (1883–1952) oktatási miniszter és Ripka Ferenc (1871–1944) főpolgármester is. A díszbeszéd, melyet Glücksthal Samu ekkor, mint oktatási előjáró és építőbizottsági elnök minőségében mondott, így kezdődött:

„A ház, melynek avatására összejöttünk, iskola: a tudás és művelődés hajléka és a magyar kultúra épületének új talpköve. Voltaképpen nem is nevezhető újnak. A két iskolának, a Pesti Izr. Hitközség

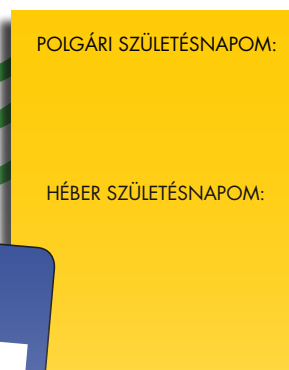
Órakozi pihenő az iskola tetőteraszán 1939-ben

reálgimnáziumának és leánygimnáziumának története nem a mai napon kezdődik, mikor ezt az épületet, melyben mindkét középiskola végleges otthonot talált, ünnepélyesen felavatjuk. Több mint egy évtizedes munkásságra tekint vissza mindkét iskola. Saját hajlék nélkül élték át fennállásuk első éveit, igazolva azt, hogy az igazi emberi alkotások lényege az eszme, s nem az a külső keret, melyben az eszme megjelenik.”²⁵

¹ Felkai László, *A budapesti zsidó fiú- és leánygimnázium története*. Budapest: Anna Frank Gimnázium, 1992. 9. old. A továbbiakban, mint: Felkai, 1992.; ² Komor Gyula, „Zsidó gimnázium”, *Egyenlőség*, 1886. 5. évf. 18. szám, 3–4. old.; ³ Uo.; ⁴ Löw Tivadar dr., „Zsidó gymnasium”, *Egyenlőség*, 1887. 6. évf. 2. szám, 1–2. old.; ⁵ „Miben áll a zsidó gimnázium ügye?”, *Egyenlőség*, 1887. 6. évf. 8. szám, 6–7. old.; ⁶ Schweitzer Gábor, „Adalékok az Országos Rabbiképző Intézet 1914 előtti történetéhez”, in: Gécz János (főszerk.), *Iskolakultúra*. 2007/2. 104–105. old.; ⁷ Ld. 5. jegyzet; ⁸ „Különfélék – Alapítvány egy zsidó gimnáziumra”, *Pápai Lapok*, 1892. 19. évf. 17. szám, 69. old.; ⁹ „Hirek – Kövesgyüri Freystädler Vilmos”, *Egyenlőség*, 1890. 9. évf. 10. szám, 10. old.; ¹⁰ „Egyház és iskola – Nagy alapítvány zsidó gymnasiumra”, *Vasárnapi Újság*, 1892. 39. évf. 17. szám, 301. old.; ¹¹ „Wahrmann Sándor végrendelete”, *Egyenlőség*, 1899. 18. évf. 12. szám, 1–2. old.; ¹² „Hirek – A váratlan jötevő”, *Egyenlőség*, 1897. 16. évf. 25. szám, 9. old.; ¹³ „Fölvilágosításul”, *Egyenlőség*, 1898. 17. évf. 20. szám, 4–5. old.; ¹⁴ Felkai, 1992: 11. old.; ¹⁵ „Hirek – A zsidó főgimnázium”, *Egyenlőség*, 1906. 25. évf. 50. szám, 7–9. old.; ¹⁶ „A zsidó gimnázium”, *Egyenlőség*, 1906. 25. évf. 48. szám, 3–5. old.; ¹⁷ „Szent tartozás”, *Egyenlőség*, 1907. 26. évf. 36–37. szám, 4. old.; ¹⁸ Szabolcsi Miksa, „Fellebbezés”, *Egyenlőség*, 28. évf. 47. szám, 1–3. old.; ¹⁹ „Hirek – A zsidó gimnázium ügyében”, *Egyenlőség*, 1910. 29. évf. 11. szám, 8. old.; ²⁰ „Milyen lesz a zsidó gimnázium?”, *Egyenlőség*, 1913. 32. évf. 28. szám, 5–6. old. ²¹ „Hirek – A zsidó gimnázium ügye”, *Egyenlőség*, 1919. 38. évf. 11. szám, 10. o.; ²² „A Gimnázium első éve”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 30. szám, 5. old.; ²³ „Bonyodalma a zsidó gimnázium körül”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 38. szám, 6. old.; ²⁴ „Hirek – A zsidó gimnázium templomának felavatása”, *Egyenlőség*, 1923. 42. évf. 38–39. szám, 15. old.; ²⁵ Glücksthal Samu, „Felavatom a két zsidó gimnáziumot”, *Egyenlőség*, 1932. 52. évf. 35–36. szám, 5–6. old.

HÉBER
NAPTÁRI
ÉV:

POLGÁRI
NAPTÁRI
ÉV:

Bár/ Bát micvám
lesz (volt) ezen a napon:

ÚJ HITTANKÖNYVVEL NYITJA AZ ÉVET AZ EMIH

Új, kreatív hittanoktatási segédanyagot jelentetett meg az EMIH szeptemberben. A csomag három részből áll: a színes Zsidó Napok munkafüzetből, a Kicur Sulchán Áruach kivonatából és a hozzájuk tartozó Tanári kézikönyvből. Az új tanévben már ebből tanulhatnak a gyerekek. A most elkezdődött tanév hittanoktatásáról, a kitűzött célokról és az ehhez kapcsolódó feladatokról, teendőkről kérdeztük **Szilánk Zsuzsát**, az EMIH hittanoktatásért felelős vezetőjét. **JUHÁSZ VALI ÍRÁSA**

– Hány helyen, hány diákkal és hittanoktatóval indult el az új tanévben az oktatás?

– Idén 9 hittanoktatóval 26 iskolában összesen 47 diákkal kezdtük meg a hittanoktatást. Annak ellenére, hogy a 8. évfolyamból elballagnak a diákok (hiszen a hittanoktatás az általános iskolákban van), a létszám mindig visszatöltődik, 50 körül vannak minden évben a hittan tanulók száma.

– Van-e olyan iskola, amelyikben távoktatásban kell megoldani a hittanórákat?

– Vannak olyan iskolák, ahol azt kérték, hogy ha lehet, akkor most a vírusra való tekintettel online folytassuk az órákat. Azt szoktuk csinálni, hogy a tanév elején a hittanoktató felveszi a kapcsolatot a szülőkkel, a gyerekekkel és az iskolával, és együtt beszélnek meg, hogy melyik az a platform, ahol a legjobban tudnak együttműködni. A tankönyveket eljuttattuk azokhoz a diákokhoz is, akiket online oktatunk, így ők is tudnak velünk haladni.

– Gyakorló hittanoktatóként mit vár ettől az új szemléletű tananyag-tól? Mennyiben más ez, mint az eddigi tankönyvek, munkafüzetek?

– A Chábád világszerte használja már ezt a tankönyvet olyan gyerekeknél, akik eddig még nem kapcsolódtak semmilyen módon a judaizmushoz, ugyanis ez egy széleskörű, nagyon alapos, az alapoktól induló anyag. Egy egész zsidó évet követve kitér a zsidó élet minden egyes részletére, ez azt jelenti, hogy az összes ünnepet végigveszi, vallásilag és tradicionálisan is. Ezenkívül a zsidó étellel kapcsolatos fő pontokat, a születéstől kezdve a hajvágáson, a bár, illetve bát micván keresztül a házasságkötésig vagy akár a halálig. Folyamatosan kitér a Sulchán Áruach-kivonata, így a zsidó élet törvényeivel kiegészítve nagyon érthetően, modern nyelvezettel, 21. századi módon tanít. A tanári útmutató érthető és követhető, remekül készíti fel a pedagógusokat óráról órára. Látványos tanítási módszereket alkalmaz és az online térben zajló módszerekkel is dolgozik, ami a mostani helyzetben különösen jól jön. A munkafüzet pedig színesen, kreatívan és átfogóan foglalja össze a tananyagot.

Már az előkészületek alatt érezhető volt, hogy ebből a munkafüzetből a tanári segédlettel együtt öröm lesz dolgozni, sokban megkönnyíti a munkánkat. Már alig várom én is a folytatást.

ÚJ SZEMLELET A HITANOKTATÁSBAN

Az új szemléletű tananyag koncepciója alapvetően az, hogy kreatív, játékos formában vezeti végig a gyerekeket a hónapokon, az ünnepeken, és közben behoz mellé olyan, a tanulást segítő történeteket, amelyek kapcsolódnak az adott hónaphoz, ünnephez. A munkafüzetben van képrejtvény, összekevert betűkből álló feladat, recept és még matricák is – ezeket különösen nagyon szeretik a gyerekek. Bemutatja a héber ábécét és a hozzá kapcsolódó gemátriát, valamint a gyerekek hozzáolvashatják a tórai szövegeket a Kicur Sulchán Áruach kivonatából.

A tananyag egymásra épülő fejezetekből áll, világos, átlátható struktúrában felépítve. Az igénybe vehető segédeszközök bárhol beszerezhetők és szerep jut a már minden diáknál megtalálható okostelefonoknak és tableteknek is, így a modern technika segít nekik a tanulásban.

Az eredetileg angol nyelven megjelent könyvcsoomag az első része egy sorozatnak, amely Szilánk Zsuzsa alapos szerkesztésével, valamint Megyeri A. Jonatán és Cseh Viktor értő lektorálásával szeptemberben került a tanárokhöz és a diákokhoz.

- *Lehet-e már beszámolni tapasztalatokról, hogy miként fogadták a tanárok és a gyerekek a munkafüzetet?*

- A visszajelzések pozitívak, a gyerekek és a tanárok is nagyon szeretik. Különösen a hittanoktatók örültek neki nagyon, hiszen egy komplett tananyagot kaptak óratervekkel, így nagyon jól tudnak haladni a felsősökkel. Az alsó tagozatban az eddig bevált tankönyvekkel dolgozunk, amelyekre lehet építeni ezt az új tananyagot.

- *Mikor tervezik a folytatását ennek a tankönyvcsoomagnak?*

- Sok tankönyvet forgatunk a kezünkben a kollégákkal, gondolkodva azon, hogy melyik legyen a következő, amit lefordítunk és elkészítünk. Semmiképpen nem hagyjuk abba a munkát, célunk ennek a tankönyvsorozatnak a bevezetése a hittanoktatásba, mert egyedülálló egy ilyen módon felépített tananyag. Nincs Magyarországon olyan hittankönyv, amelyből a szekuláris háttérből érkező gyerekeknél is jó eredményeket tudunk elérni. Azt gondoljuk, hogy ennek segítségével még több gyereket tudunk bevonni a hittanoktatásba és ezen keresztül a vallási életbe.

קיצור שולחן ערוך
.....
Kicur Sulchán Áruach

A Sulchán Áruach kivonata

TANULÓK REFERENCIAKÖNYVE

A ZSIDÓ NAPOK TANTERV

TÓRAI SZÖVEGEK

Tafeld kii

1. Karikázd be azokat a szavakat, amelyek arra utalnak, hogy egy hét 7 nappal áll.
2. Rajzolj egy chálát (falócsot), azazból a szavakból, amelyek Sábótot jelentenek.

BRESIT - 1 Mózes 2:1-3.

1. És elvégezték az ég és a föld, és azoknak minden serege.
2. Mikor pedig elévélésé lsten heted napon az ő munkáját, a melyet alkotott való, megszűnik a hetedik napon minden munkáját, amelyet alkotott való.
3. És megállód lsten a hetedik napot, és megszentelé azt, mivelhogy azon szűnik való meg minden munkáját, melyet teremteve szerzett való lsten.

SMOT - 2 Mózes 20:8-10.

8. Emlékezz meg a Sábótól, és szeleld meg azt!
9. Hat napon át dolgozz, és végezd mindenféle munkád!
10. De a hetedik nap a HőSémnek, a Te ünnepeid nyugalmosság: Semmiféle munkát ne végezz azon se te, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgáledényed, se állatod, se a kepauidon belül tartózkodó jövevény.

חשוון 13

• Olvasd el ezt a szakaszt, majd karikázd be a helyes választ:

BRESIT - 1 Mózes 1:5.

5. És elnevezte lsten a világosságot napot, a sötétiséget pedig éjszakának nevezte el. Így lett este, és lett reggel: első nap.

Amikor HőSém megteremtette a világot, először **EJEL/NAPPAL** volt.

A zsidó hónapok rajzolása évszakonként

• Egészítsd ki a rajzot a megfelelő hónapok beragasztásával minden évszakhoz (3. matricalap!)

Nyár Ősz Tavas

AV

EBEN A HÓNAPBAN TÖRTÉNT

Vasárnap יום ראשון	Hétfő יום שני	Kedd יום שלישי	Szerda יום רביעי	Csütörtök יום חמישי	Péntek יום שישי	Szombat יום קודש

Tüd baAV Böjt nap
ני אב
Tu BaAV

TANÁRI KÉZIKÖNYV

Zsidó

NAPOK

NAPTÁR SZERINTI TANTERV 5-7. OSZTÁLYOSOK SZÁMÁRA

Milliókhoz jutott el a karliner rebbe üzenete

Ráv Baruch Meir Yaakov Shochet a Karlin-Stolin haszid közösség rebbéje a napokban távozott a kórházból, miután felépült a koronavírus-fertőzéséből. A rebbe egyik első dolga volt, hogy figyelmeztesse a haszidokat, egyben a zsidó világot, hogy tartsák be a járványügyi előírásokat, hogy minél több embernél megelőzhessük a fertőzéseket.

CSEH VIKTOR ÍRÁSA

A 66 éves Ráv Baruch Meir Yaakov a hónap elején került kórházba Netányában, miután súlyosabb tüneteket mutatott a koronavírus fertőzése. Miután a napokban az Örökkévaló segítségével elhagyhatta a kórházat, csalódottságának adott hangot, hogy sokan nem tartják be a prevenció előírásokat. Intó szavait a pikuách nefes, vagyis a lélek megmentésének parancsolatára alapozta, mely a Tóra minden előírásához képest elsőbbséget élvez. A rebbe többek között az alábbiakat küldte el körüzenetben:

„Lehetséges, hogy közülünk elfeledkezett volna valaki a judaizmus alapjául szolgáló pikuách nefes törvényről? Mindannyian hallunk és látunk olyan sok esetet, amikor az emberek fájdalomtól szenvednek, betegek és meghalnak. Megértem, hogy az állandó feszültség alatt nehéz betartani a szabályokat, de mégis meg kell tennünk. Ez az Örökkévaló akarata, és örülnünk kell a lehetőségnek, hogy emberi életet védelmezhetünk.”

Yair Sherki, a fiatal feltörekvő ortodox újságíró, az izraeli 2-es csatorna („Áruc stájim”) munkatársának köszönhetően Ráv Baruch Meir Yaakov Shochet üzenete milliókhoz jutott el, miután Twitter-oldalán idézte a Karliner rebbét.

A Ráv Shochet vezette Karlin-Stolin haszid csoport egyébként már márciusban is élen járt a különböző irányzatú csoportok között, ugyanis az ajánlásoknak megfelelően elsőként zárták be a zsinagógákat. A Karliner rebbe szavaira pedig most is szükség van. Ha csak az izraeli adatokat nézzük, láthatjuk, hogy a fertőzöttek 40%-a a háredi közösségből származik, miközben a teljes izraeli populációnak csupán körülbelül a 12%-át alkotják. Örömteli viszont, hogy egyre több rabbi és haszid rebbe – például a Gerer és Szanzer udvarok vezetői – emeli föl a szavát a maszkviselés és a szabadtéri, biztonságos távolság betartása mellett történő imádkozás mellett.

Ezt a haszid udvart egyébként a ma Fehéroroszországhoz tartozó Pinsk város mellett, a karlini faluban élő *Áháron ben Jáákov Perlov* (1736–1772/5532. niszán 19.) rabbi alapította, aki a „mezricsi mágid”, *Dov Beer* (?–1772/5533. kiszlév 19.) rabbi belső köréhez tartozott és aki a *Jáh echszof* (יה אכסוף נועם שבת) kezdetű haszid szombati himnusz szerzője volt.

A karlini volt az első haszid udvar az akkori Litvániában. Az irányzat stolini jelzője pedig onnan ered, hogy „Áháron háGádol” fia, Áser Perlov (1760–1826/5587. tisri 26.)

Stolinban alapított közösséget, a holokauszt után pedig a két udvar közös néven egyesült. A közösség híres a vendégszeretetéről, hogy imáiban az Örökkévaló nevét hangosabban mondják ki, hogy ünnepekkor éjszakába nyúló éneklős-táncos összejöveteleket tartanak, és hogy a férfiak közül a legtöbben aranyszínű kaftánt öltenek sábeszkor.

A közösség a 19. század közepén vert gyökeret a Szentföldön, elsőnek Tibériás, Hebron és Cfat városaiban, majd Jeruzsálemben, ahol 1874-ben építették fel a Bét Áháron zsinagógát. Napjainkban a Karliner rebbe a jeruzsálemi szent várostól északnyugatra, az öt kilométerre fekvő Givat Zeév városban székel. A haszid közösség tagjai közül a legtöbben Jeruzsálem környékén élnek, de vannak zsinagógáik New Yorkban és Londonban is. Az egyik legfiatalabb stiebelt a rebbe áldásával legidősebb fia, Reb Dovid Jehoshua 2014-ben alapította Los Angelesben.

Kövessük mi is a Karliner rebbe intelmét, és tartsuk be a Tóra egyik alapját képező pikuách nefes parancsolatát, hordjunk maszkot és alkalmazzuk az előírt távolsághoz a szabadtéri minjenekben. Az Örökkévaló adja, hogy mielőbb múltjon el a járvány!

Botlatókő emlékeztet a debreceni haszid zsinagóga alapítóira

STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

Botlatókövet helyeztek el nemrégiben Debrecenben. *Oberlander Batsheva* rebbecen dédszülei és az ő gyermekeik emlékére helyeztek el botlatókövet Debrecenben. Az Ehrenberg és az Eisenberg család tagjai a múlt század elején érkeztek Magyarországra Galíciából, de sokakkal ellentétben nem nincstelen menekülteként, hanem kereskedőkként. Az olajfinomítókat üzemeltető, illetve fűszerekkel kereskedő haszid család a cánzi (Újszandec) rebbe követője volt. Eisenbergék, a rebbecen dédszülei, a Hatvan utca 32. szám alatt éltek, míg fiuk, reb Elimelech (Májlech) családjával a Pásti utcában lakott. Ebben az utcában működik ma Debrecen egyetlen zsinagógája.

Innen hurcolták el a két család tagjait először a gettóba, majd a többi debreceni zsidóval együtt Auschwitzba, ahol mindannyiukat meggyilkolták. A most elhelyezett botlatókő egykori otthonaik előtt állít nekik emléket. A botlatókő elhelyezése alkalmából tartott megemlékezésen az Oberlander család tagjai mellett részt vettek a helyi közösség tagjai, köztük *Faigen Smuel*, az EMIH debreceni rabbija.

Oberlander Báruch rabbi a megemlékezésen elmondta: többféle módon emlékezhetünk meg a holokauszt mártírjairól, akiknek nem adatott meg, hogy a zsidó hagyományok szerint helyezték őket végső nyugalomra. Az első, ami egy elterjedt szokás, hogy ha egy közvetlen rokonunk, például a testvérük, gyermekük, házastársuk elhalálozik, akkor az ő sírjukon említjük meg a nevüket. Így a sírkő aljára vagy hátuljára vésett nevekkal állítunk nekik emléket. Ehhez hasonlít valamennyire a botlatókő is, amit a meggyilkoltak utolsó, szabad akaratukból választott lakhelye elé helyeznek, feltüntetve a nevüket, születési és halálozási dátumukat.

A legfontosabb megemlékezés azonban az, ha továbbvisszük az életüket, ha továbbadjuk a következő nemzedéknek azt az életmódot, ahogy ők a zsidóságot gyakorolták. „Milyen büszkén tudunk mi emlékezni a dédszülőkre, reb Cvi (Hers) ben Mojse Eisenbergre és Fruma Mindel bász Chákim Boruch Ehrenbergre, hiszen legkisebb lányuknak, a feleségem nagymamájának családja viszi tovább azt a fajta chászid életet, amit ők éltek” – mondta el Oberlander rabbi kérdésünkre, hozzátéve, hogy az Ehrenberg és az Eisenberg család tagjai hozták létre a városban a haszid imaházat, melynek Eisenberg Hers az elnöke is volt. „Éppen ezért is volt különlegesen fontos számunkra, hogy Debrecenben is legyenek lubavicsi küldöttek, akik segítik az ott tanuló külföldi diákokat és a helyi közösséget, hogy tovább folytatódhasson az élet, amit mártírjaink éltek.”

Lehet-e hős egy antiszemita?

ROMAN POLANSKI DREYFUS-FILMJÉRŐL

A Tiszt és kém visszarepíti nézőit a 19. század végi, erkölcsileg szürke Párizsba, amelyben nincsenek hősek és amely felett már ott lóg az eljövendő háború. *HAJDÚ TÍMEA ÍRÁSA*

Korunk furcsa iróniája, hogy pont a Tiszt és kém – A Dreyfus-ügy lesz az a Roman Polanski-film, amely valószínűleg nem fog szélesebb tömegekhez eljutni. A rendezőt idén kizárta az Amerikai Filmakadémia, és bár lassan negyven éve közismert a bűne (elítelték egy 13 éves lány megerőszakolásáért), Hollywood most döntött úgy, hogy kizárja soraiból.

A négy évtizede szökevényként Franciaországban élő Polanski múltja és karaktere egy olyan szürke táj, amelyben könnyű eltévedni. Hollywood szempontjából nehéz nem képmutatást érezni abban, hogy húsz éve A zongoristáért még állva tapsolták, most meg páriaként kezelik.

Sokan ezt a #metoo mozgalom diadalaként élik meg, azonban elkésett diadal ez, amelynek nincsenek győztesei, az áldozatnak ráment az élete az ügyre, Hollywood pedig valószínűleg pont ugyanolyan erkölcsstelen, mint amilyen eddig is volt.

A rendező tavaly a Velencei Nemzetközi Filmfesztiválon egy interjúban kifejtette, hogy régóta foglalkoztatja Dreyfus élete. Polanski ugyan nem említette, hogy az őt üldöző erőszak-ügy azért nem évült el, mert sose vállalta a következményeit, de említ egy korábbi eseményt, amely kapcsán valóban ártatlanul vádolták.

Ma már elfeledett tény, hogy miután Polanski terhes feleségét Sharon Tate-et meggyilkolta a Manson-banda, sokan a rendezőt vádolták a gyilkossággal. Akkoriban ugyanis a filmes leginkább a Rosemary gyermeke című horrorról volt ismert, és egyesek sátánista motivációkat láttak a gyilkosság mögött, míg ki nem derült az igazság.

A 89 éves rendező hatyúdálának a Dreyfus-pert választotta, amellyel A zongorista után visszatért a törté-

nelmi filmek műfajához. Alfred Dreyfus talán a történelem egyik legismertebb koncepciós perének áldozata volt, amelyről rengeteg könyv íródott már, viszont ez az első alkalom, hogy szélesvásznos is látható a történelemformáló epizód.

A Tiszt és kém történet egy korrupst állami vezetésről szól, amely velejéig erkölcsstelen és inkább feláldoz egy ártatlan embert, gyűlöletet szít egy társadalmi réteg iránt, mintsem hogy elismerje a saját korrupstágát.

A filmben nincsenek hősek, hiszen akik végül megmentik az ártatlan Dreyfust, azok nem érte teszik, hanem azért, hogy megbuktassák a kormányt. Az ügyet leleplező tiszt sem igazi hős, hiszen beismeri, hogy antiszemita, akit csak az igazságérzete késztet, hogy leleplezze a katonai vezetést.

De nem válik hőssé Dreyfus sem, aki annak ellenére része marad a francia hadseregnek, hogy az árulóknak bélyegezte és nyolc évre az Ördög-szigetre számúzta.

A film első jelenete a párizsi École Militaire udvarán játszódik, ahol a néző is szemtanújává válik annak, ahogy egy szürke téli napon több ezer katona és báméskodó előtt megfosztják rangjától Alfred Dreyfus kapitányt. Bár a filmben nem említik, de a tömegben ott állt Herzl Tivadar is, aki lapjának tudósított az eseményekről.

Népszerű és elfogadott történet, hogy Herzl Dreyfus ihlette A zsidó állam megírására. Azonban Slomo Avineri, aki részletesen írt a kiáltvány keletkezéséről és Herzlről, arra a következtetésre jutott, hogy bár hozzá-

járuhatott a per a kiáltvány megírásához, de a naplói alapján egyáltalán nem foglalkoztatta Herzlt annyira Dreyfus, mint amekkora jelentőséget utólag tulajdonítanak neki.

Az első jelenet alatt nincs zene, csak a bakancsok és kardok összeverése adja a háttérrel, és ez a zenénélküliség végigkíséri a film első „felvonását”.

A Dreyfus lefokozását szemlélő katonák közt áll Georges Piquart, a film főszereplője és antihőse, akit Jean Dujardin alakít. Piquart ambiciózus, morálisan szürke karakter, ez utóbbi vonását jelzi viszonya egy házasság nővel, akit Polanski felesége, Emmanuel Seigner alakít.

A szerelmi szál talán a leggyengébb az egész filmben, mert noha érezhetően szimpátiát próbálna kicsiholni a nézőből a kapcsolat, ez nem sikerül. A film hemzseg a korhű arcoktól, amelyek alkoholtól vörösek és hatalmas bajszok díszelnek rajtuk. Ezek közül kitűnik Seigner, aki mindig kifejezéstelen arccal jelenik meg a vásznon.

Piquart nyíltan hangoztatja zsidóellenes nézeteit, és aktív szerepet játszik Dreyfus meghurcolásában, bár nem részese a bizonyíték meghamisításának. Piquart a tárgyalást követően a Statisztikai Osztály élére lép, amely a Dreyfus elleni nyomozást végezte.

A kapitányt egyetlen papír alapján ítélték el, amit a német attasé papírkosarából halászott ki a franciáknak kémkedő takarítónő. Az osztály ekkor már nyomozott egy esetleges kém után, akit hibásan Dreyfusként azonosítottak. Piquart gyorsan felfedezi az igazi kémeket, de mikor ezzel szembesíti feletteseit, váratlan akadályba ütközik.

***A hadsereg vezetése inkább fedezi az igazi áru-
lót, mint hogy elismerje, tévedett; hiszen a kém
valójában használhatatlan adatokkal szolgált,
így megtehetik, hogy elcsitítsák az ügyet. A nép
szemében pedig már úgyszólván rajtaütöttek egy áru-
lón. „Mit érdekli magát, hogy egy zsidó ott ragad
egy sziklaszirten? – teszi fel a cinikus kérdést az
egyik tábornok.***

Ekkor Piquart harcba kezd, amelyet önmaga előtt ugyan nemes motivációból, a köztársaság megóvásáért tesz, viszont egy pillanatra se hajlandó elismerni, hogy bármilyen részvétet érezne Dreyfus vagy annak családja iránt.

A Dreyfus-per konkrét részleteiről valójában keveset lehet tudni, de ezeket a részleteket feltölti Robert Harris, aki saját regényéből adaptálta a forgatókönyvet. Farkas János László 1990-es évek elején kiváló esszét írt a Dreyfus perről (melynek rövidített változatát később a BBC History magazin is leközölte). Ebben kifejti, hogy alapvetően a Dreyfus-ügy átbillent egy hatalmas társadalmi vitává, amelyben mind támogatói, mind ellenzői bábusnak használták Dreyfust.

Ez az aspektus megjelenik a filmben is, ahol a Clemenceau vezette lap azért adja ki a hadsereg elleni vádatokat,

mert meg akarják buktatni a kormányt. A hadsereg és a bíróság pedig a vezetés elleni támadásként éli meg a Dreyfus-ügyet, és méltatlannak gondolják, hogy egy „idegent” védjenek a „büszke Franciaországgal” szemben.

***A film végig szürke, recsegnek a padlók, serce-
nek a titkos iratok, és a nagy, vastag függönyök
mögött ott rohad egy rendszer, amelynek bűneit
hamis vádiratokkal takarják el.***

Ugyanakkor krimi is ez – krimi, amelynek ugyan – azt hisszük – tudjuk a végét, de a film végére kiderül, hogy az életben nem volt nagy feloldozás, nagy felmentés, mindössze egy levélben küldték el a kegyelmet.

Dreyfus kapitányt Louis Garell játssza, aki szépfiú imázsából kilépve nagyszerűen alakítja a nehezen szerethető, de tragikus karaktert. Farkas János László esszéjében leírja, hogy a feljegyzések alapján Dreyfus végig az őt feláldozó feletteseinek próbált bizonyítani, és kemény, katonás karaktere miatt nem váltott ki részvétet az emberekben.

A kapitány – akárcsak az életben – a filmben is háttérszereplővé válik, csak fel-felvillan magányos rabsága, és az ő ellene elkövetett igazságtalanság válik igazi főszereplővé. Ellenzői mind a „zsidó összeesküvéssel” érvelnek, mikor bizonyíték nélküli bűnösségéhez ragaszkodnak, és ezek a mondatok ismerősek a nézőnek.

Jogosan lehet feltenni a kérdést: elmúlik valaha ez a vád, ha hetven évvel a holokauszt után mai kommentek-re ismerhetünk rá egy 120 éves történetben?

***Alfred Dreyfus 15 év után kapott csak felmen-
tést, és történetének tragédiája folytatódott
halála után is, hiszen francia állampolgárságú
unokáját Auschwitzban ölték meg.***

A Tabletben közel tíz éve jelent meg egy cikk arról, hogy még Dreyfus szobrának is milyen hányatott sorsa lett. A francia állam jóval halála után állíttatott neki egy emlékművet, de a hadsereg leszavazta, hogy az École Militaire épülete elé tegyék a megalázott férfi szobrát.

Így került végül szinte véletlenszerűen egy olyan utcába, ahol a járókelő nem is veszi észre, kinek a szobra mellett megy el, a céltalan párizsi utazó pedig még véletlenül sem ütközik bele.

„Az igaz ember pálmaként virul”: a sokoldalú datolyapálma

A Dávid király által írott Zsoltárok Könyve az igaz embert pálmafához hasonlítja: cádik kátámár jifrách – az igaz ember pálmaként (támár) virul (Zsoltárok 9: 12.). Bölcseink szerint a datolyapálma ahhoz az emberhez hasonlít, aki saját spirituális igényei mellett másokra is odafigyel. Alakja szál-egyenes, soha el nem hajlik, nem nő túlságosan magasra, de édes gyümölcsével a körülötte élőket is ellátja: életet, erőt, energiát ad másoknak. DÉNES ANNA ÍRÁSA

A SZENT DATOLYA

A datolya az egyetlen olyan növény, mely Izrael hét termése (sivát háminim) között és a szukoti csokorban (árbáat háminim) egyaránt szerepel. Előbbiben az édes gyümölcse, utóbbiban hosszúkás, még ki nem nyílt középső levele. Bölcseink megjegyzik, hogy a datolyapálma azért különleges, mert minden részét felhasználhatjuk: a törzse építkezésre alkalmas, leveleiből készül a szukoti sátor teteje, vagyis a szchách, ezenfelül kosarakat és egyéb használati tárgyakat fonnak belőle; középső, zárt levele a szukoti csokor lulávja lehet, a termését pedig frissen vagy szárítva fogyaszthatjuk, illetve édes, lekvárhoz hasonló krém vagy mézszerű szirup is készülhet belőle. A datolya édessége olyan jelentős tulajdonsága, hogy a Tóra nem datolyaként, hanem mézként (dvás) említi Izrael hét terményének felsorolásakor. Szokás, hogy a szukoti csokorban használt lulávot elteszik Peszáchig, és a chámeccélegetésénél azzal gyújtanak be a kovászos ételmaradék alá, így a már nem használatos luláv nem a szemétkébe kerül, hanem egy újabb micva elvégzésére (biur chámecc, a kovászos élegetése) használhatjuk.

Mesélik, hogy volt egyszer egy ember, aki Szukkot ünnepének előestéjén szukkát épített a fiával. Szépen felállították az ünnepi sátor oldalait, összeszögelték őket, majd az apa elküldte a fiát, hogy keressen a tetejére ágakat, melyekből a szukkát befedő szcháchoz elkészíthetik. A fiú ment, keresgélt a ligetben, de nem talált olyan fát, amelyik szívesen megvált volna az ágaitól. Ahogy így keresgélt, egyszer csak egy szem datolya pottyant a fejére. Felnézett, hatalmas datolyapálma előtt állt. A fa pedig hívogatta: „gyere, mássz fel, vágj a leveleimből”. „Hogyan mehetnék fel?” – kérdezte a fiú, hiszen a fa nagyon magasra nőtt. „Nézd csak, lépcsőt is készítettem neked. Gyere, vágj az ágaimból, fedjétek be friss leveleimmel az ünnepi sátrat, a középső levelemből pedig luláv készülhet. Vegyél magadnak édes terméséből, egyetek belőle az ünnepen és díszítsétek vele a sátraitokat is.”

SZILÁN (datolyaméz) (kb. 700 ml sziruphoz)

párve, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 1 kg friss datolya; víz; 2 pohár cukor

A kimagozott datolyákat (magozás közben arról is bizonyosodjunk meg, hogy a szemek épek és nincs bennük kártevő) egy éjszakára vízbe áztatjuk, majd annyi vízben, amennyi kényelmesen ellepi, feltesszük főni (használhatjuk hozzá az áztatóvizet). Négy óra lassú forralás után kissé kihűtjük, és laza szövésű textilen keresztül átszűrjük. Gondosan kinyomkodunk belőle minden levét, és széles, magas lábosban főzzük kis lángon, két pohár cukorral 3-4 órán át, amíg a szirup kissé besűrűsödik és sötétebbé válik. Figyeljük, nehogy megégjen. Tiszta üvegbe töltjük, és így tároljuk.

DATOLYAKRÉMES TEKERCS

párve, tojásmentes

Hozzávalók: 1 csomag fagyasztott rétesészta; növényi olaj vagy folyékony állagú kókuszolaj; 1 tábla étcsokoládé; 200 gramm darált dió; 2 doboz datolyakrém; fél tk. őrölt fahéj

A csokoládét vízgőz fölött megolvasztjuk és összekeverjük a datolyakrémmel, valamint a dióval (kész datolyakrém híján 150 gramm apróra vágott datolyát keverünk össze porcukorral, és ehhez adjuk az olvasztott csokoládét, valamint a diót). Egy réteslapot leterítünk, olajjal megkenjük, ráfektetjük a következő réteslapot, azt is megkenjük. Amíg egy réteslappal dolgozunk, a többit tartjuk benedvesített konyharuha alatt, nehogy kiszáradjanak és összetörjenek. Néhány kanál töltelékkel rakunk a beolajozott lapra, majd szorosan feltekerjük. A többi lappal is így járunk el. Az elkészült tekerceket kerek sütőformába igazítjuk, olajjal megkenjük, és mintegy fél óra alatt 180 fokon aranybarnára és ropogósra sütjük. Ha kihűlt, díszítésként megszórhatjuk porcukorral.

FOTÓK: DÉNES ANNA

A midrás szerint a szukkoti csokor növényei közül mindegyik más-más típusú zsidót szimbolizál. A luláv a datolyapálmát képviseli, melynek gyümölcse ízletes, ám nincs illata, így azokat a zsidókat jelképezi, akik Tórát tanulnak, de nem végeznek jó cselekedeteket. Nemcsak a nép részeként, de az emberi test egy-egy alkotójaként is értelmezhetjük a szukkoti növényeket. Ebben a megközelítésben a luláv a gerincet és az egyenességet szimbolizálja.

A Tórában említett „tejjel-mézzel folyó Kánaán” kifejezés a datolyamézre utal. Ahogy már mondtuk, e gyümölcs egyike annak a hét termésnek, melyekkel az Örökkévaló megáldotta Izrael földjét, ezért az étkezések során, illetve az áldások között kiemelt helye van. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ha többféle gyümölcs van előttünk, melyek mindegyikére *boré pri háéc* – áldott, aki a fa gyümölcsét teremtette áldást mondunk,

akkor arra mondjuk el, amelyek szerepel közülük a hét termény között. Miután pedig ettünk a datolyából, nem a többi, a hét termény közt nem szereplő gyümölcsre mondott *boré nefásot* utóáldást mondjuk, hanem a hét termény fogyasztása utáni áldásokat.

DATOLYATERMESZTÉS IZRAELBEN

Izrael területén már a polgári idősámítás kezdete előtti első évezredben is igen jó minőségű és messze földön híres datolyát termesztettek nagy mennyiségben, nemcsak helyi fogyasztásra, hanem exportra is, elsősorban a Holt-tenger és Jerikó környékén, valamint a Jordán folyó völgyében. Különlegesen édes ízükről, jó eltarthatóságukról (ami lehetővé tette, hogy nagy távolságokra is elszállítsák), valamint gyógyító kvalitásairól több ókori szerző, például Hérodotosz, az idősebb Plinius és Josephus Flavius is megemlékezik. A leletek is alátámasztják, hogy ezek a termékek nagyok voltak – magjuk ugyanis hosszabb és laposabb, mint a ma elterjedt fajoké. A száraz klíma, valamint a datolya genetikai felépítése kedvez a magok hosszú életének, ezért a több ezer éves leletek igencsak alkalmasak részben genetikai kutatásra, részben pedig a történelem viharai nyomán letűnt fajok feltámasztására tett kísérletekre. E kutatói munka különleges példája Metuselách és Cháná története.

CHÁNÁ ÉS MATUSÉLÁCH

Az első, ősi magból származó datolyapálmát, melyet Metuseláchnak, vagyis Matuzsálemnek neveztek el, 2005-ben sikerült kihajtatni egy, a Mászádán az 1960-as évek feltárásai során talált, kétezer éves magból. Me-

tuselách, mint a neve is mutatja, hímnemű pálma. Az ezt követő években további, szintén a Holt-tenger környékéről származó magok életre keltésével is kísérleteztek a tudósok: a magokat áztatták, melegítették, növekedést serkentő növényi hormonokkal és enzimekkel táplálták, óvták és védtek. Az Arava Intézet Fenntartható Mezőgazdaságért Központjában dolgozó szakembereknek végül még hat magot sikerült kihajtatniuk, közülük egy szintén Mászádáról, öt pedig a holt-tengeri tekercekről híres kumráni barlangokból származik. A tudósok erőfeszítéseinek nemrégiben szó szerint beérett a gyümölcse: a hat régi-új pálma közül az egyik nőnemű fáról, melyet Chánának neveztek el, több mint két és félezer év után ismét az ősi júdeai fajtájú datolyát szüretelhették le. A mag, melyből Cháná kihajtott, a polgári idősámítás kezdete előtti hatodik századból származik, virágait Metuselách virágporával beporozva kelhetett életre az ősi datolyafajta.

A kutatók elégedettek az első terméssel: „Csodálatosan ízletes. Cháná termése nem olyan ragacsosan édes, mint a Medjoul fajta datolyái, inkább szárazabb, mézes utóízzel, ami a tejjel-mézsel folyó országra emlékeztet.” A tudósok úgy vélik, hogy a magot, melyből az öt termő datolyapálma származott, az első Szentély pusztulása után a babilóniai száműzetésből visszatérő zsidók hozhatták magukkal Babilóniából, a mai Irak területéről. A kutatók egyik célja, hogy ezt a fajtát újra bevonják a mezőgazdasági termelésbe, mivel szerintük orvos- és táplálkozástudományi szempontból rendelkezhet olyan előnyös tulajdonságokkal, melyek a ma termesztett datolyákból hiányoznak.

DATOLYATORTA

párve, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 1 kg datolya; 2 pohár durvára darált diófélé (dió, pisztácia, amerikaiogyoró, mandula stb.); 2 ek. cukrozatlan kakaópor
A tetejére: 2 vagy 3 tábla párve csokoládé

A datolyát kimagozzuk (bizonyosodjunk meg arról, hogy nincsenek kártevők a szemekben). Nagy tálban kézi mixerrel pépesítjük. Hozzáadjuk a dióféléket, valamint a kakaóport, és alaposan összekeverjük. Nedves kézzel sütőpapírral bélelt tálcára simítjuk. A csokoládét vízgőz fölött felolvasztjuk és egyenletesen a datolyakrémre kenjük. Hűtőszekrényben hagyjuk kissé megdermedni, majd mielőtt a csokoládé egészen megkeményedne, bekockázzuk a tetejét. Tálalásig hűtőszekrényben tároljuk.

Változat: datolyagolyók. Ez esetben csokoládé helyett kókuszreszelékre van szükségünk. A datolyás masszából nagyon enyhén megnedvesített kézzel golyókat formázunk, meghempergetjük őket kókuszreszelékben, és fogyasztás előtt 1-2 órára a hűtőszekrénybe tesszük.

A Jobbik csak akkor lehet hiteles, ha feloszlatja magát

Brenner Kolomán, a Jobbik parlamenti képviselője, az Országgyűlés alelnöke ellentmondásokkal teli, zavaros interjút adott a Hír TV-nek, melyben kijelentette: „a Jobbik már nem egy antiszemita párt. Egykori megnyilvánulásait pedig a magyar társadalom immunreakciójaként magyarázta”. A zavaros és összefüggések kuszaságát adó nyilatkozat erősen félrevezető és cinikus, és rávilágít a Jobbik valódi kétarcúságára. SZALAI KÁLMÁN ÍRÁSA

Egyrészt a Jobbik elnökségében továbbra is részt vesznek antiszemita múltú politikusok. Gyöngyösi Márton a párt elnökhelyettese, akinek 2012-es parlamenti felszólalása, melyben az izraeli-magyar kettős állampolgár képviselők listázását követelte, jól ismert.

A párt alelnöke továbbá Szilágyi György, aki 2013-ban javasolta a Simon Wiesenthal Központ betiltását, melyet „magyarellenes szervezetnek” nevezett. Szilágyi problémája az volt a központtal, hogy az elítélte magyar fociultrák csoportját, akik Csatóry Lászlót éltető molinót mutattak fel egy mérkőzésen. Mint emlékeztet, Csatóry rendőrtisztként súlyos szerepet vállalt az 1944-es kassai deportálásokban.

A párt másik alelnöke Z. Kárpát Dániel, aki 2012-ben így beszélt egy óbudai előadásán: „Kivel írt alá társulási szerződést Orbán Viktor és csapata kétharmados kormányával? Hát Izraellel, kérem szépen. Tehát amikor most már arról beszélünk, hogy felvásárolják Magyarországot, akkor láthatjuk, hogy egy tényszerű, átjátszható rendszer alakult ki... Tehát látható az, hogy egy olyan fegyverrendszerrel támadnak Magyarországra, amely ellen bármilyen úton fel kell lépni.”

Amíg a Jobbik nem szabadul meg fenti politikusaitól, amíg a „Megváltó, akit a zsidók keresztre feszítettek”, valamint „a könyökömön jön ki a holokauszt” és „lemondanék, ha kiderülne, hogy zsidó vagyok” (ex)pártelnöki megnyilatkozásoktól el nem határolódik és elnézést nem kér, addig nem lehet kijelenteni, hogy „a Jobbik már nem egy antiszemita párt”.

Brenner akkor is sértő kijelentést tesz, csúsztat, amikor „a magyar társadalom immunreakciójaként” utal a párt korábbi antiszemitizmusára. A „magyar társadalom immunreakciója” szókapcsolat azt feltételezi, hogy a zsidóság valamifajta vírus vagy kórokozó, amelyre a magyar társadalomnak reagálnia kellett.

Ráadásul, ha a Jobbik viselkedése „immunreakció volt”, az azt feltételeznék, hogy a párt néppártosodásával feladott antiszemitizmusa („már nem egy antiszemita párt” – Brenner) a társadalomban történt gyors, drasztikus változás leképződése volna: azonban egyetlen társadalom sem változik ilyen gyorsan és ilyen mértékben.

Arról nem is beszélve, hogy ezzel a jobbikos parlamenti alelnök az antiszemitizmus vádját és annak minden felelősségét egyértelműen a választópolgárokra, a magyar társadalomra helyezi át, ami a magyarok közösségének egészére megfogalmazott súlyosan torzító és dehisztáló állítás.

NÉVJEGY

SZALAI KÁLMÁN

- SZÜLETETT: 1968
- FOGLALKOZÁSA:
a Tett és Védelem Alapítvány titkára
- CSALÁD: feleségével
3 gyermeket nevelnek

FOTÓ: FICSOR MÁRTON (Magyar Hírlap)

Amennyiben nem történt társadalmi átalakulás, mert ilyenről volt szó az utóbbi években, úgy a Jobbik pálfordulása csak merő politikai számítás, szavazatmaximalizálás, nem pedig ez eddigi zsákutcás politikájuk tarthatatlanságának felismerése, annak az éveken keresztül, egyes társadalmi csoportok elleni mérgező gyűlölet lelkiismereti okból történő feladása.

Brenner nyilatkozata cinikus, félrevezető és sértő, és teljes mértékben elfogadhatatlan minden jóézésű és demokratikusan gondolkodó magyar ember számára, helyezze magát a politikai paletta bármely oldalára. Éppen ezért a Jobbik hitelesen csak egy módon léphet fel a magyar közéletben,

ha a rasszizmusban és antiszemitizmusban fogant szervezetét feloszlatja és manifeszt módon bocsánatot kér a magyarok közösségétől az éveken keresztül tartott gyűlöletpolitikai átokfutásáért.

Egyes emberek megtérésében és megbocsájtásában hinnünk kell, amennyiben ennek tanúbizonyságát adják. De egy bűnbán fogant, a hatalomra ácsingózó szervezetre mindezek nem érvényesek, ezért a Jobbik egyetlen lehetséges útja kizárólag a megszűnés, a kollektív emlékezetben pedig a politikai szemétdombra kerülés lehet.

Eredetileg megjelent a Neokohn internetes portálon

Hogyan fagyott meg Hilél azért, hogy tanulhasson?

DÉNES ANNA MÉSÉJE

Sok-sok száz évvel ezelőtt élt Hilél. Semmire sem vágyott jobban, mint hogy tanulhasson és mind jobban és mélyebben megismerhesse a Tóra tanításait. Hilél azonban rendkívül szegény ember volt, és abban az időben csakis azok tanulhattak, akik nemcsak okosak voltak, hanem jómódúak is. Hilél egyszerű favágóként kereste a kenyerét, és csekélyke napi keresete épphogy elég volt a családjának. Ám ő ezt a kevés pénzt is elosztotta: az egyik feléből mindig néhány falat ételmet vásárolt a családja számára, a másik felét pedig arra fordította, hogy esténként bejuthasson a tanházba, és a legnagyobb tanítómesterektől, Smájától és Ávtáljontól tanulhasson.

Így ment ez napról napra, hétről hétre és hónapról hónapra: Hilél egész álló nap dolgozott, hordta a fát, hogy keserves munkával megkeresett filléreiből némi kenyeret vásárolhasson szűkölködő családjának. Este azonban félretette a munkát, elment a tanházba, keresetének másik felét az ajtóban álló ór markába nyomta, és fáradtságról, éhségről, nyomorúságról megfeledkezve, boldogan itta a mesterek szavait.

Egy hideg, szélfúttá és eső áztatta pénteki napon azonban nem volt szerencséje, szinte senki nem vásárolt tőle, de egyébként sem talált megfelelő fát a környéken. Éppen csak egy-két falatnyi kenyeret tudott vásárolni a családjának szombatra, ő pedig hiába ment el péntek délután a tanházba, az ajtóban álló ór nem volt hajlandó beengedni. Hilél azonban nem olyan fából faragták, hogy csak úgy lemondott volna a tanulásról. Felmászott a tanház tetejére, és egy tetőablakra tapasztva fülét, hallgatta Smájá és Ávtáljon rabbi magyarázatát egész éjszakán át. Közben azonban eleredt a hó. Ám Hilélt fűtötte a tudásvágy, és meg sem érezte a hideget, havat, szelet. A sűrű pelyhekben hulló hó lassan belepte a sovány alakot, és Hilél a hó alatt maradt egész éjszakán át.

Reggelre kelvén Smájá és Ávtáljon nem értették, hogy lehet az, hogy a tanházban, ahova máskor a tetőn vágott világítóablakon át is besüt a napfény, most olyan sötét van. Ahogy meresztgették a szemüket, meglátták, hogy egy emberi alak van a háztetőn. Azonnal felmáztak hát a tetőre a nagy mesterek tanítványai, és lehozták a dermedt Hilélt. Alaposan megdörzsölték a testét, míg tagjaiba lassan visszatért az élet, majd a tűz mellé akarták ültetni, hogy felmelegedjen. Kiderült azonban, hogy a tüzüik kialudt, és szombaton tudvalevőleg tilos új tüzet gyújtani. Ám itt életveszélyről volt szó, ezért a rabbik megengedték, hogy a tanítványok tüzet gyűjtsanak, hogy Hilél átmelegedhessen. Ettől a naptól fogva senkinek nem kellett fizetnie, ha a tanházban akart tanulni.

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas idősothon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országsherte,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

A hirdetések marketingcéli hozzáféréhez a jogosultak előzetesen írásbeli engedélyükkel hozzájárultak.

Facebook Tanház Virtuális Bét Midrás

Minden nap a Zsido.com Facebook oldalán

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Az *Egység* folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Emih

OTTHON AZ ISKOLÁBAN

ANGOL-MAGYAR
KÉTTANNYELVŰ
GIMNÁZIUM

MAGAS SZÍNVONALÚ
VILÁGI OKTATÁS
BUDÁN

KISLÉTSZÁMÚ
OSZTÁLYOK,
SAJÁT KERETTANTERV

JELENTKEZZ!

WWW.ZSIDOGIMNAZIUM.HU/JELENTKEZES